

Om psykologprofesjonens røtter

Yrker som betegnes som profesjoner har som formål å løse bestemte praktiske oppgaver. De oppøver og forvalter ferdigheter og innsikter avledet av praksis. Gjennom praksis utvikles og forbedres redskaper, formes ny innsikt og nye tilnæringsmåter. Den kunnskap som utnyttes og utvikles, er primært praktisk. Den er basert på og forbinder seg med andres innsikt og erfaring overlevert gjennom profesjonell tradisjon og profesjonelt kontaktnett. Ifølge Lindbekk (1977), som har utdypet dette resonnement nærmere, er det, når alt kommer til alt, en god del likhetspunkter mellom profesjonene på den ene side og de gamle håndverkerlaug på den annen.

Selv om det ikke alltid har vært slik, er profesjonsutdannelsen i dag assosiert med universitetsstudier, med teoretisk kunnskap og forskningsbasert viten. Det snakkes ofte om praksis som anvendt vitenskap og om universitetsundervisningen som forskningsrelatert og forskningsbasert.

I den profesjonelle yrkesutøvelse inngår teoretiske kunnskapskomponenter, og det praktiske arbeid kan resultere i teoretiske nyvinninger. Vårt hovedpoeng her er at den teoretiske og praktiske kunnen i alminnelighet ikke er så nært sammenvevd som det gjerne blir fremstilt. Det er flere grunner for at det er slik.

En profesjon har som oppgave å hankses med påtrengende dagsaktuelle problemer. Det er sjelden eller aldri rom for å vinne frem til de ideelle løsninger. Profesjonsutøveren må handle ut fra foreliggende omstendigheter og på en måte som er akseptabel blant fagfeller som har erfaring med tilsvarende problemer. Det er altså et tidspress, og det er også et sosialt press til stede.

Et profesjonsrettet studium vil omfatte undervisning ikke bare i allmenne teoretiske fag – såkalte basalfag –, men også i praktiske fag. Vanligvis vil de allmenne fag utgjøre hovedtyngden av studiets innledende stadier. I alminnelighet vil det foreligge et visst spenningsforhold mellom disse to typer av fag.

Basalfagene representerer fra praktikerens synspunkt de grove forenklinger – en søken etter allmenne lovmessigheter, etter en sannhetsgehalt som kan være interessant i og for seg, men som vanligvis ikke er til stor hjelp i den daglige, ofte innfløkte arbeidssituasjon.

Fra basalforskerens side representerer de praktiske fag ofte løs og spekulativ viten, antagelser mer enn kunnskap, og praktikerens nytte kan endog bli sett på med en god del skepsis.

For profesjonsutøveren vil de allmenne fag som oftest oppleves som hjelpedisipliner, som bakgrunnsfag, som verdifulle kunnskapsbrokker, men også som forenklinger, som bidrag som ikke i seg selv gir de helt sentrale holdepunkter for den praktiske virksomhet. Basalforskeren blir ofte teoretikeren uten forståelse for kompleksiteten i den praktiske hverdag.

Selvsagt drives det også forskning på felter som er direkte praktisk relevant. Den praktisk rettede forskning vil imidlertid sjelden være teoretisk og metodisk stringent, og dens design sjelden balansert og elegant. Den skolerte basalforsker vil i alminnelighet ikke ha problemer med å påpeke svake punkter og kritiske mangler.

Et viktig poeng ved basalforskningens plass innenfor et profesjonsstudium er at den kan bidra til å gi profesjonsutøverne et reflektert forhold til eget virke. Den kan stimulere til vitenskapelig innsats, ikke primært til grenseoverskridende problemorientert forskning, men til målingsorientert forskning, og til systematikk av egne erfaringer. Basalforskningen vil holde åpen en toveis kommunikasjon mellom teoretisk og praktisk kunnskap. Dessuten vil den være med på å knytte forbindelseslinjer til andre fag.

Oppsummering: Profesjonene har røtter som går i forskjellige retninger. Blant de to hovedrøtter går den ene, oftest den kraftigste, i ikke-akademisk retning, mens den annen, oftest den mest lovpriste og iøynefallende, gror inn i akademias laboratorier og tenkekamre. Begge røtter er nødvendige for profesjonstreets vekst og utvikling. Begge har derfor behov for oppmerksomhet.

Når man ved universitetene snakker om psykologiens historie, er det i alminnelighet psykologiens akademiske historie det siktes til. Hva som står i fokus er psykologiens paradigmatutvikling gjennom assosiasjonisme, strukturalisme, funksjonalisme, gestaltisme, behaviorisme, eksistensialisme, etc.

Før vi går inn på fagets ikke-akademiske røtter, vil vi knytte noen kommentarer til psykologenes selvforståelse, og til noen av fagets rammebetingelser.

Psykologprofesjonens selvforståelse

En norsk psykolog uttalte for noen år siden (Thorsrud, 1977) at den profesjonaliseringsprosess psykologien var gått inn i, var egnet til å skape klienter. I stedet for å se på psykologprofesjonens fremvekst som et svar på en etterspørsel etter psykologiske tjenester, mente vedkommende at det ikke så mye var snakk om en imøtekommelse av behov som av en behovsfremkallende prosess.

Synspunktet kan sammenfattes slik: Det stadig større antall fagfolk – med spesialistkompetanse innenfor forskjellige områder – fører til at folk flest blir mindre selvhjulpne og mer avhengig av faglig ekspertise. Etter hvert som det blir flere fagfolk blir det færre frie og uavhengige mennesker med vilje og evne til å ta ansvar for egen livssituasjon. Følgelig: Det er grunn til å tro at profesjonaliseringen i seg selv er klientskapende.

Det norske samfunn har, sammen med den sterke økonomiske vekst over de siste 100 år, gjennomgått betydelige strukturelle endringer. Nye yrkesgrupper har oppstått, mens andre har gått til grunne. Samtidig som vi har fått mange nye yrker innenfor sosial- og helsesektoren, har det skjedd et bortfall av yrker som tidligere stod sentralt for menneskers liv og levnet. Yrker som fargere, kammakere, hattemakere, anlemakere, kannestøpere, bøkkere, ammere, repenslagere og geseller er så godt som alle forsvunnet, og det samme er i noen grad tilfelle også med sadelmakere, seilmakere, kopperslagere, vognsmeder, skreddere og skomakere. En nærmere analyse ville kanskje vise at tallet på eksperter ikke har endret seg så voldsomt mye. Bare innenfor skipsbygging og skipsfart var det en gang et titall yrker som nå er borte. Den industrielle revolusjon i forrige århundre gav også opphav til anklager om å undergrave menneskenes frihet og uavhengighet.

Forestillingen om at psykologiens profesjonalisering skaper mentale lidelser og problemer avviker sterkt fra de fleste psykologers selvforståelse når det gjelder deres egen yrkesutøvelse, og den forståelse de er bærere av når det gjelder utbredelsen av og årsakene til psykiske funksjonssvikt i befolkningen.

En anelse om at de mentalhygieniske forhold i vårt samfunn ikke er såre vel, og at det her ligger store arbeidsoppgaver og venter, var et kjennetegn ved de få som påbegynte psykologistudiet i 20- og 30-årene, og ved de mange som påbegynte studiet i midten av 40-årene.

I begynnelsen av 60-årene var det ikke lenger snakk om en anelse, men om en forvisning som kunne underbygges med data fra epidemiologiske undersøkelser. Vi sikter her til Alexander Leighton og medarbeiders (1963) studier over Sterling County på New Foundland, til Gustav Jonsson og Anna-Lisa Kälvestens (1964) undersøkelse over Stockholmsgutter i alderen 8 til 15 år, og til Leo Scrole og medarbeideres (1962) intervjuundersøkelse på Manhattan i New York.

I den siste undersøkelsen viste resultatene at 20 % av befolkningen hadde en vesentlig nedsatt funksjonsevne på grunn av psykisk lidelse eller avvik. New York City er selvsagt et nokså spesielt sted som det ikke finnes paralleller til i Norge.

Det samme kan vanskelig sies om de steder den kanadiske undersøkelse hentet sine data fra. Konklusjonen var her at 32 % av den voksne befolkning innen hva som svarer til en norsk kommune, ved tidspunktet for undersøkelsen hadde en klart nedsatt funksjonsevne på grunn av atferdsproblemer eller psykiske problemer.

Stockholmsundersøkelsen ga resultater som ikke avviker stort fra det samme mønster. En fjerdedel av guttene fremviste symptomer som indikerte behov for psykologiske hjelpetiltak.

Det er lite interessant å spekulere på hvilke registreringsfeil og hvilke utvalgsskjevheter som kan ha gjort seg gjeldende fra undersøkelse til undersøkelse. Hovedkonklusjonen vil ikke kunne rokkes: Psykiske lidelser er meget utbredt – endog mer utbredt enn fagfolk flest tidligere har vært tilbøyelig til å anta – og disse lidelser går på tvers av aldersgrupper, kjønn, bosted, sosial klasse og etnisk bakgrunn.

Etter forbilde av de utenlandske psykiatrisk-epidemiologiske undersøkelser fra slutten av 50-årene, er det i Norge i løpet av 70-årene (dvs. 10-15 år etterpå) blitt utført tilsvarende befolkningsstudier (Lavik, 1976; Dalgard, 1980). Resultatene faller sammen med de utenlandske funn.

Til tross for uttalelser fra enkelte dommedagsprofeter, er det lite som tyder på at situasjonen har endret seg vesentlig – hverken til det bedre eller til det verre i løpet av de siste 25 år. Utbredelsen av mentale lidelser og funksjonsforstyrrelser er blitt mer erkjent, det har blitt lettere å få profesjonell hjelp, og det er blitt mer akseptert å gi uttrykk for problemer og for behov for psykologisk hjelp. Men dette kan like så godt tolkes som uttrykk for et økt ansvar for egen livssituasjon, som for det motsatte.

Et historisk tilbakeblikk

Vi har ingen sikre holdepunkter for å si at utbredelsen av mentale lidelser var større eller mindre i eldre tider enn i våre dager. Forutsatt at det er en sammenheng med sosial disintegrasjon, med svekkede sosiale nettverk og med svekkede tilhørighets- og samhörighetsopplevelser, er det like fullt grunn til å anta at forskjellige lokalsamfunn opp gjennom tidene har gjennomgått store endringer nettopp på dette området – som følge av demografiske endringer, klimatiske endringer, sykdomsepidemier, endret næringsgrunnlag og forskjellige inngrep i lokalsamfunnet fra storsamfunnets side. En må ikke glemme at befolkningsgrupper i vårt land inntil ganske nylig har befunnet seg i en eksistensmessig marginal posisjon. Det er lite som tyder på at armod og fattigdom er mentalhygieniske aktiva.

Det foreligger opplysninger som kan tolkes slik at fatalisme, skjebnetro og resignasjon – en tendens til å holde problemene for seg selv – var mer utbredt tidligere enn i våre dager. Nært sammenvevde sosiale nettverk kan ofte tjene til å yte god materiell hjelp i en nødssituasjon, men et slikt nettverk vil ikke alltid være like selvberende og like hjelpsomt når det gjelder mentale avvik.

Om sunnhetstilstanden i Bergen, sies det i Sagen og Foss' Bergensbeskrivelse fra 1824: «Til de mæst herskende sygdomme kan man regne følgende: Gigt og Rheumatisme, Halsesyge, Nervesygdomme, især hos det andet Køn – Hysterie, Konvulsioner...» I en beretning fra Provindsen Valdres skriver sogneprest Herman Ruge i 1750-årene: «I Særdeleshet har

jeg ei hørt Fruentimmere saa a'l'ordinaire plagede av Passionibus hysteri-
cis, Obstructione Menstruorum ... som paa dette sted.»

Lingvistiske studier kan fortelle oss om eksistensen av mentale forstyrrelser i en fjern fortid (kfr. Reichborn-Kjennerud, 1928, 1936). Galskap er avledet av det gammelnorske ordet galvinn som viser til en som har vært utsatt for trolldomsang, for gola, som betyr å synge i fisteltoner. Ordet ærr viser til en momentan sinnsforvirring og ordet vitfiring til en mer permanent tilstand. Beslektet med det siste foreligger adjektivene – vitlaus, vitstolinn og hugstolinn. Vi står overfor forestillinger om ytre makter eller krefter som kan gripe inn og forstyrre den psykiske likevekt, endog fjerne forstand og sindighet. Også om sinnstilstander som ukontrollert raseri og melankoli finnes det ord i det oldnorske vokabular.

Gulatingloven fra 1200-tallet har referanse til impotens – som en gyldig grunn til å heve ekteskapsløftet. Både impotens, sterilitet og homoseksualitet synes å ha vært sett på som forårsaket av trolldomsmakter.

At drukkenskap må ha vært et problem i middelalderen, kommer til uttrykk i de eldste norske lover, hvor det bl.a. er inntatt bestemmelser for å forhindre at gravøl skal utvikle seg til tøylesløse fyllekalaser. Selv om det er umulig å påstå at alkoholmisbruk har vært mer utbredt før enn nå, er det mange holdepunkter for at man ikke står overfor en tilbøyelighet som er knyttet til vårt moderne industrialiserte og postindustrialiserte samfunn.

Betraktningene ovenfor leder frem til følgende konklusjon: Psykologprofesjonens fremvekst over de siste 50 år i Norge har bl.a. nøye sammenheng med erkjennelsen av den store utbredelse av psykiske forstyrrelser og lidelser. Denne økte erkjennelse reflekterer neppe noen endring i de faktiske forhold. På den annen side: En erkjennelse av at ikke alt er som det burde være, fører neppe til handling, til yrkesaktivitet og til studiesøking, og til etablering av en ny profesjonsutdanning, hvis det ikke samtidig foreligger en tro på at noe kan gjøres, at det foreligger metoder som er virksomme, og at disse kan læres og anvendes. Psykologprofesjonens fremvekst har sammenheng med tilgjengeligheten av nye psykologiske virkemidler. Men bak det hele ligger selvsagt også samfunnets økonomiske vekst og overskudd, som muliggjør deltakelse i klient- og behandlerrollen.

Om tilgangen til psykologisk hjelp

I en landsomfattende amerikansk survey-undersøkelse som ble foretatt for over 20 år siden, svarte 25 % av befolkningsutvalget at de hadde eller hadde hatt behov for hjelp med personlige problemer (Gurin m. fl., 1960). Blant denne fjerdedel av befolkningen, opplyste 40 % at de hadde søkt faglig hjelp. På spørsmål om hvor de hadde søkt hjelp, svarte 51 % at de hadde søkt hjelp hos familielege eller allmennpraktiserende lege, og 20 % at de hadde søkt hjelp hos psykolog eller psykiater. Fagfolk med mentalhy-

gienisk spesialutdanning, så som psykologer og psykiatere, viste seg altså bare å ha hatt kontakt med 2 % av befolkningen.

Et annet funn i den samme undersøkelsen var at både leger og prester som blir oppsøkt av folk med mentale problemer, i de aller fleste tilfeller unnlater å viderehenvise til psykiatrisk-psykologiske sakkyndige, men forsøker seg på egne behandlingsopplegg. Særlig synes dette å være tilfelle blant prester. Om dette var karakteristisk også for situasjonen i Norge for noen få år tilbake vet vi ikke noe sikkert om.

I en oppsummering av utviklingstendenser innen det psykiske helsevern i USA, skriver Klerman (1983):

«In 1955, the National Institute of Mental Health (NIMH) estimated that about 1 % of the population had some contact with a mental health practitioner, and two thirds of that utilization was accounted for by episodes of inpatient care. By 1980, the utilization rate had increased to 10 % of the population. Moreover, inpatient utilization rates have remained fairly constant, but ambulatory care – predominately psychotherapy – has expanded six – to eightfold» (p. 929).

I en norsk Gallup-undersøkelse fra 1969 opplyste 79 % av befolkningsutvalget at de hadde truffet, hørt eller sett en psykolog (Baklien, 1976). 24 % opplyste at de hadde truffet en psykolog personlig – men for svært mange hadde dette skjedd i forbindelse med arbeid, kurs, møter eller selskapelig samvær. Undersøkelsen antyder at ca. 4 % av befolkningen hadde hatt kontakt med yrkesutøvende psykolog; om lag halvparten i forbindelse med egne problemer og halvparten i forbindelse med barns problemer.

Hvor søkte vår tids psykologklienter hjelp før den nye profesjon trådte inn på arenaen?

Ett svar er allerede antydning, nemlig at våre dagers psykologklienter i tidligere tider var frie og uavhengige mennesker med vilje og evne til å ta vare på seg selv; altså at våre dagers klienter tidligere ikke hadde behov for hjelp.

Et annet svar vil være å trekke frem resultatene fra den nettopp omtalte amerikanske undersøkelse, at 80 % av de som opplyste at de hadde søkt hjelp, oppga at de hadde søkt hjelp hos prest, lærer, lege og sosialarbeider.

En nærmere utspørring ville sikkert ha bragt for dagen at en ganske stor gruppe også hadde søkt hjelp hos en naturlege, en klok kone, en magnetisør eller hos en annen psykologisk kvakksalver-variant.

I en bok om Solveig Fiskerud (Møller, 1975) kan man i forordet lese om følgende tildragelse:

«Ifjor vår brakte landets aviser store oppslag om at telestasjonen i Kongsvinger brøt sammen og var ute av drift en hel dag. Årsaken var at en husmor på Rasta, like utenfor byen, dagen før hadde rykket inn en annonse i distriktets aviser om at hun gjenopptok praksis etter et par måneders pause. 2000 personer ringte nummeret hennes i løpet av en time. Dette ble for mye for telestasjonen i Kongsvinger.»

I en landsomfattende norsk Gallupundersøkelse i 1949 opplyste 14 % av befolkningsutvalget at de hadde vært i kontakt med en kvakksalver, en naturlege, en klok kone eller liknende.

I en landsomfattende intervjuundersøkelse i 1974 opplyste 10 % av informantene at de hadde oppsøkt en kvakksalver.

I en ny undersøkelse i 1977 opplyste 79 % at de hadde tro på urtemedisin, 47 % at de hadde tro på homøopati, 43 % at de hadde tro på at det finnes folk med helbredende krefter eller evner, og 33 % at de hadde tro på helbredelse gjennom religiøs handling. På direkte spørsmål oppga 19 % at de selv hadde erfaring fra slik behandling.

I forbindelse med revisjonen av den norske kvakksalverlov i 1936, ble det gjort forsøk på gjennom landets fylkesleger å få en oversikt over antall personer som, uten å være norsk lege, helt eller delvis ernærte seg ved sykebehandling. Fylkeslegenes meldinger ga et konservativt anslag på ca. 150 personer.

Går vi bakover i tiden blir våre tallmessige holdepunkter mer og mer usikre. At det i det norske bygdesamfunn har eksistert såkalte bondedoktorer og presteleger i et stort antall både på 17. og 18. hundretallet er utvilsomt. At kloke koner og vise menn har hatt store klientgrupper, er det utallige beretninger som vitner om.

Fra sagatiden vet vi at enkelte personer ble ansett for å være i besittelse av spesiell trolldomskyndighet, som bl.a. kunne utøves til å helbrede sykdommer og til å skaffe folk som hadde mistet vettet, vettet tilbake, og til å se inn i fremtiden. Redskapet var å *seide*, hvilket i vår terminologi vil si å kunne frigjøre sjelen fra legemet og kunne farte avsted, og herigjennom kunne påvirke kreftene i naturen. Etter sagafortellinger å dømme har seidkoner og seidmenn hatt et stort publikum. Det er sannsynlig at det allerede i vikingetiden eksisterte en viss rolledifferensiering mellom den kroppslig legekyndige på den ene siden og seidfolket på den annen.

I middelalderen kom munkemedisinen til å spille en stor rolle. De første klosterscholer ga også en viss legeopplæring. De første kristne prester ble oppfordret til å drive legevirksomhet. På 1200-tallet kom imidlertid en pavelig forordning som forbød prester å beskjeftige seg med sårbehandling og kirurgiske inngrep. Deres legehjelp skulle begrenses til såkalte innvendige sykdommer.

Legevirksomheten i middelaldersamfunnet utgjorde et sammensatt bilde. Utover landet virket selvlærte sårleger, og i byene påtok barberene seg kirurgiske oppgaver.

Middelalderens universitetsutdannede leger var boklærte mer enn praktikere. Praktisk kirurgi inngikk ikke i utdannelsen og lå utenfor deres interesse- og ferdighetsområde. Kirurgi var et håndverk, og lå utenfor hva som passet seg for en universitetslærd lege. Først på midten av 1500-tallet ble disseksjon innført som obligatorisk del av universitetenes legeopplæring. Ennå tok det flere hundreår før indremedisin og kirurgi ble fullt integrert i den samme utdannelsen.

Den første fast ansatte universitetsutdannede lege kan i Norge tidfestes til 1603. Ennå i 1750 var det i hele landet bare 5 embetsleger, 5 – 6 privatpraktiserende og 3 – 4 kirurger med høyere utdanning. I 1824 var

legetallet steget til 125, og i 1924 til 1544.

Det er ingen tvil om at mange prester opp gjennom tidene har utført en betydelig legevirksomhet når det gjelder innvortes sykdommer. Etter hvert som utdannede leger ble mer tilgjengelige, synes prestskapet stort sett å ha vært mer enn tilfreds med å få slippe ut av legerollen.

I en stilling for seg står de såkalte sjelelige sykdommer og mentale lidelser av forskjellig art. Dette var felt hvor de medisinsk-vitenskapelig utdannede leger ikke hadde mye å tilby av viten og behandling. I mange kretser ble derfor presten lenge sett på som en mer naturlig hjelpeinstans enn legen når det gjaldt slike lidelser. Ennå ser vi spor av dette i det forhold at f.eks. 14 % av den norske befolkning (ifølge en gallupundersøkelse fra 1969) oppfatter prestene å være den yrkesgruppe som besitter den største menneskekunnskap. Det er også interessant å merke seg at det i den teologiske utdanning på 17-hundretallet (og ikke i den medisinske) ble lagt vekt på at de vordende kandidater skulle ha kjennskap til sjelelæren.

Forelesninger i psykiatri som et ledd i medisinerstudiet ble først igangsatt i 1894. Det var snakk om en frivillig undervisning. Først 14 år senere ble undervisningen gjort obligatorisk, og først i 1915 ble psykiatri innført som eksamensfag. Psykologi ble i denne tiden sett på som en grunnlagsvitenskap for den generelle psykiatri (Vogt, 1923).

Oppsummering: En persons søken etter hjelp for personlige problemer i vårt moderne samfunn kan gå i mange retninger. Den kan gå i retning av psykolog, av lege, av prest, sosialarbeider, lærer eller annen uautorisert helsepraktiker. Psykologen er en nykommer i dette selskap. Går man litt bakover i tiden, vil man finne at prestens posisjon var sterkere enn den er i dag. Det er også grunn til å tro at kvakksalvernes posisjon er blitt svekket. I de tidligste tider var det formodentlig trollkoner og trollmenn som dominerte bildet.

Psykologi som universitetsfag

Utviklingen av psykologi som et *selvstendig* universitetsfag har nøye sammenheng med den eksperimentelle laboratoriepsykologis fremvekst i Tyskland for litt over 100 år siden. Alle universiteter med respekt for sin egen grunnidé, måtte ha og fikk etter hvert sitt eget psykologiske laboratorium.

Opprettelsen av psykologiske universitetsinstitutter rundt omkring i verden, henspiller på en innovasjon som forplantet seg utrolig fort fra universitet til universitet, og fra land til land. Utgangspunktet for det hele var opprettelsen av Wundts laboratorium i Leipzig (1879). Hertil kom en strøm av unge menn med interesse for den nye vitenskap. Etter en kort tids opphold, reiste mange tilbake og grunnla sine egne institutter. I 1883 ble det første psykologiske laboratorium opprettet i USA (ved John Hopkins University). Deretter fulgte Italia (Rom) i 1885, Danmark og Russland (København og Kazan) i 1886, Frankrike og Kanada (Sorbonne og Toron-

to) i 1889, Belgia (Louvain) i 1891, Holland (Groningen) i 1893, Østerrike (Graz) i 1894, Polen og England (Kracow og Cambridge) i 1897, Argentina (Buenos Aires) i 1900, Sverige (Uppsala) i 1902, Japan (Tokyo) i 1903. Ved århundreskiftet var det 7 laboratorier i virksomhet i Tyskland og hele 17 i USA. Noen år senere var det 4 laboratorier i drift i Italia, 3 i England, 3 i Frankrike og 24 i USA. Da Norge fikk sitt Psykologiske institutt ved Universitetet i Oslo i 1909, var det allerede opprettet over et halvt hundre institutter – spredt på ca. 15 forskjellige land.

Initiativtaker til instituttet var den nyutnevnte professor i filosofi, Anathon Aall. Men tanken om å få etablert et psykologisk institutt i Oslo var blitt lansert flere år tidligere. Den første talsmann for et slikt institutt var professoren i fysiologi, Sophus Torup. Dette skjedde allerede i midten av nittiårene. Når universitetet endelig fikk sitt institutt i 1909, ble det gitt plass til laboratorieinstrumentene og utstyret i Fysiologisk institutts lokaler. Også i andre land var det ofte fysiologene som var eksperimentallpsykologiens nærmeste venner, og som støttet opprettelsen av egne psykologiske institutter og professorater (Willanger, 1977).

Forelesninger i psykologi inngikk i universitetenes undervisningstilbud lenge før laboratoriepsykologien gjorde sitt inntog. De første forelesningsrekker i psykologi ved Uppsala universitet er blitt tidfestet til ca. 1750. Det er grunn til å tro at de første tilløp til psykologiundervisning ved Københavns universitet må ha skjedd omtrent samtidig. Psykologi ble sett på som en gren av filosofien – og også til dels som en hjelpedisiplin til teologien. Dette fremgår av en Anordning av 7. mai 1788 for Københavns Universitet hvor det heter at vordende prester utover filosofikumpensum i psykologi, skal dokumentere at de er i besiddelse av «riktige og sammenhengende Begreber» i «Læren om den menneskelige Siel» (From *et al.*, 1980, p. 137).

Forelesninger i psykologi innenfor rammen av annen-eksamen, var en av oppgavene til filosofiprofessorene ved det nystartede universitet i Christiania i 1813. Den første lærebok i psykologi for studerende – på norsk – utkom imidlertid først i midten av århundret (Monrad, 1850). Innholdet i boken er sterkt preget av filosofiske og teologiske resonnementer.

Den første norske eksperimentallpsykologiske avhandling er Thorkelsons «Experimentelle undersøgelser av tidssansen» utgitt i *Videnskapsselskapets Avhandlinger* for året 1885. Thorkelson hadde studert i Leipzig et par år tidligere og refererer i avhandlingen til de impulser og den apparaturhjelp han hadde fått fra Wundt. I sitt anbefalelsesbrev for å trykke avhandlingen skriver hegelianeren filosofiprofessor Marcus Monrad bl.a.:

«Jeg vil... ikke tilbakeholde den Bekjendelse, at jeg for min Part forholder mig noget skeptisk med Hensyn til det Utbytte, der av denslags Undersøgelser kan ventes for den egentlige psykologiske Videnskap eller til Oplysning om Sjælens Natur og Virkemaade. Men de synes fortiden at staae på en vis Maade paa Dagsordenen...»

I de følgende år kom den moderne empiriske psykologi i høy grad til å sette sitt preg på filosofien. Følgende sitat fra Aars' lærebok i psykologi – utgitt i Christiania i 1898, gir et eksempel på den nye tankegang:

«Om de fag som samles under fellesnavnet filosofi, er særligt at sige, at de i vore dage stedse tydeligere spalter sig i to hovedgrene; den ene kaldes *erkjendelseslære*, den anden *verdilære*. For begge disse filosofiens hovedgrene er psykologien en *forutsætningsvidenskab*. Tidligere, da psykologien ikke var grundlagt som selvstændig videnskab, tok man sagen ganske omvendt.»

I årene etter opprettelsen av Psykologisk institutt inngikk kurs i eksperimentalsykologi som et obligatorisk krav til alle som ønsket å fordype seg i filosofistudiet. Samtidig ser man i tiden før første verdenskrig en begynnende reaksjon på den psykologiske vitenskaps nye posisjon. I brev av 10/4-1913 til Kirke- og Undervisningsdepartementet fremholder professor Oskar Jæger «at vort universitets to filosofiske professorer i virkeligheten ikke dyrker filosofien, men begge er eksperimentalsykologer, der anser den filosofiske tænkning for at være ufrugtbar og unyttig». Jæger fremhever at han ikke er alene om å protestere mot «besættelsen av filosofiske lærestoler med eksperimentalsykologer». Han viser til at 106 tyske professorer og dosenter i filosofi ved universitetene i Tyskland, Østerrike og Sveits ganske nylig har offentliggjort et manifest med samme innhold. Og han siterer fra oppropet:

«Eksperimentalsykologien... har... forlængst anerkjendes som en selvstændig disciplin... Allikevel er der ikke oprettet særskilte lærestoler for den, men man har gjentagende besat filosofiske professorater med mænd, hvis virksomhet for størstedelen eller utelukkende er viet den eksperimentelle utforskning av sjælelivet... Under disse omstændigheder anser undertegnede det for sin pligt at henlede de filosofiske fakulteters og undervisningsmyndigheters oppmerksomhet paa de herav flytende misforhold for studiet av filosofi og psykologi... Derfor bør eksperimentalsykologien i fremtiden kun dyrkes gennem oprettelse av egne lærestole...» (p. 334).

Det gikk femten år fra dette brevet ble sendt til vi fikk den første psykologiprofessor i Norge. Da dette endelig skjedde hadde man flere år før fått egne psykologiprofessorater i våre naboland. I Sverige i 1912 ved Universitetet i Lund, og i Danmark – ved Københavns Universitet – i 1910. Men begge disse professorater må ses i lys av at det første psykologiprofessorat i verden ble opprettet ved Pennsylvania universitet i USA allerede i 1888. Det går forøvrig en forbindelseslinje mellom dette professorat og Wundts læregjerning i Leipzig. Den første innehaver av professoratet, James McKeen Cattell, hadde vært assistent hos Wundt i 1883-86.

Om psykologprofesjonens teknologi

I de psykologiske laboratorier kom psykologisk målingslære naturlig nok til å innta en sentral stilling. Og når man først sysler med psykologisk eksperimentering og måling, er ikke skrittet langt til å forsøke å finne *bedre* løsninger på mange praktiske spørsmål enn hva man tidligere har hatt muligheter for. Eksperimentalsykologien ga støtet til fremveksten av en anvendt psykologi, til et arbeidsområde som i Tyskland og flere andre steder fikk betegnelsen psykoteknikk. Den nye anvendte psykologi kastet sitt blikk i mange retninger. Allerede før første verdenskrig hadde psyko-

logien gjort sitt inntog i bedrifts- og arbeidsliv, i yrkesveiledning og personaluttak, og især i Amerika også innen skolevesenet og helsesektoren.

Det psykologiske laboratorium ved Sorbonne universitet ble grunnlagt i 1889. Fra 1894 til 1911 var Alfred Binet laboratoriets bestyrer.

De nye intelligenstagene som ble utgitt av Binet og medarbeidere fra 1905 og utover, oppnådde en fantastisk rask spredning på tvers av landegrensene, geografiske og språklige barrierer. I løpet av noen få år var testene i bruk i nesten alle verdenshjørner. Den japanske oversettelse av 1905-skalaen var klar i 1908, og i 1918 fulgte en standardisert japansk utgave av testen. Den engelske oversettelse av 1908-skalaen var ferdig i 1911, og i 1921 kom den engelske standardutgave. En amerikansk oversettelse av 1905-utgaven synes å ha vært klar allerede samme år, i 1908 kom en bearbejdet amerikansk utgave av Goddard, og i 1911 forelå en amerikansk standardisering. Noen få år etter – i 1916 – kom den reviderte og standardiserte Terman-Stanford versjon, bygd opp på svarene fra over 10.000 forsøkspersoner. De første australske testversjoner var på markedet i begynnelsen av 20-årene.

Når det gjelder vårt eget land, vet vi at Binets 1908-skala ble tatt i bruk i norsk oversettelse året etter, og at 1911-skalaen ble tatt i bruk i Bergen samme år som den ble utgitt i Frankrike (Looft, 1925). Den norske standardisering var først klar i 1931, men den forberedende datainnstilling tok til allerede i 1923.

Testkonstruksjon ble like etter århundreskiftet en viktig beskjeftigelse for praktisk orienterte universitetsinstitutter, og testadministrering en tilsvarende viktig oppgave for psykologer som gikk ut i det praktiske arbeidsliv, om det nå var i skolen, i industrien eller ved medisinske institusjoner. Den nye målingsteknologi var et produkt av den psykologiske vitenskap – selv om man vanskelig i samme forbindelse kan snakke om noen egentlig tematisk-teoretiske landevinninger. Psykologien hadde frembrakt og psykologene hadde fått sin egen diagnostiske teknologi.

Selv om psykologenes holdning til testing har endret seg over årene, har tallet på tester fortsatt å øke. I Buros' *Tests in Print*, utgitt i 1983, blir det henvisning til 2672 forskjellige psykologiske tester – som alle er tilgjengelige på markedet. Over det siste tiår er det kommet ca. 25 nye tester hvert år.

Den første egentlige psykologstilling som ble opprettet i Norge, var bestyrerstillingen ved det psykotekniske kontor ved Oslo fag- og forskole for håndverk i 1925. I en beretning samme år gir bestyrer Helga Eng denne beskrivelse av virksomheten:

«Binets intelligenstag blir nu her i landet anvendt i skolen for å prøve de svaktbegavede barn som skal overflyttes til særskolen, og likeledes i rettspleien og psykiatrien. I almindelighet benyttes Binets eller Termans intelligenstagsskala... Det er også gjort forsøk med gruppeprøver. Psykotekniske prøver er her i Norge for første gang tatt i bruk i Oslo fag og forskole for håndverk i begynnelsen av året 1925. En prøve for settere etter mønster av O. Lipman blev først forsøksvis utført av direktør J.G. Lund, boktrykker M. Kirste og dr. P. Collett, (PhD Göttingen 1914, assistent Psykologisk institutt 1925-26); dr. Collett foretok sammen med boktrykker Kirste ennu en setteprøve og offentliggjorde en beretning om resultatene. Senere har dr. Helga Eng efter

inntrengende oppfordring overtatt ledelsen av forsøkene og har i årets løp utarbeidet psykotekniske prøver for metallarbeidere, gullsmeder og skreddere, senere også for tapetserere og snekkere, og har utført dem praktisk som opptagelsesprøver for ansøkere til håndverksforskolene. Omkostningene blev i begynnelsen bestridt dels av laugene, dels av Norges håndverksforbund og Norges industriforbund» (p. 102).

Psykoteknikkens inntog i Norge skjedde gjennom idéstrømninger fra Tyskland. Helga Eng tilhørte den første gruppe av studenter som fulgte kurs ved Psykologisk institutt i Oslo. Både før og etter doktorgraden i 1913 hadde hun studieopphold i Tyskland, bl.a. besøkte hun Wundts laboratorium i Leipzig i 1913/14.

Allerede under krigen 1914-18 ble det ved de tyske statsbaner tatt i bruk psykotekniske prøver for utvelgelse og opplæring av lokomotivførere. I årene som fulgte (1918-23) ble slike prøver tatt i bruk av det tyske post- og telegrafverk og av flere store industribedrifter som AEG, Siemens og Osram. Egne psykotekniske institutter ble opprettet ved universitetene i Berlin og Hamburg og ved flere tyske tekniske høyskoler. Det er blitt pekt på at i 1926 var det hele 106 industribedrifter i Tyskland som opptok sine lærlinger på grunnlag av psykotekniske prøver.

Waal er beretter i en artikkel i *Teknisk Ukeblad* fra 1934 om hvorledes jernbaneselskaper over store deler av Europa på 20-tallet opprettet sine egne psykotekniske avdelinger. Det var snakk om en nærmest eksplosjonsartet spredning på tvers av landegrenser: Tyskland 1917, Finland 1922, Frankrike 1923, Østerrike 1924, Sveits og Russland 1925, Tsjekkoslovakia 1926, Polen og Jugoslavia 1927, Italia 1930. Det blir fremholdt at det i 1933 foreligger konkrete planer om tilsvarende etableringer i Belgia, Romania, Sverige og Ungarn. Waal etterlyser i artikkelen lignende initiativ fra norske myndigheters side.

I kjølvannet til utvalgsarbeidet for skoler, statlige og private bedrifter, ble det mange steder opprettet yrkesveiledningskontorer for ungdom basert på bruk av samme teknologi. Offentlige yrkesveiledningskontorer ble helt i begynnelsen av 20-årene opprettet i Berlin, Dresden og Leipzig, og noe senere i København. I 1931 ble det psykotekniske institutt ved Oslo Fag- og forskole overtatt av Oslo kommune og etablert som en avdeling av Oslo Arbeidskontor – bl.a. med formål å være behjelpelig i forbindelse med arbeidskontorets veiledning av ungdom.

Utvalgsarbeid kom fortsatt i høy grad til å prege instituttets aktivitet. Selv om instituttets styrer i 1935 uttrykker en viss skuffelse over manglende interesse for instituttets arbeid fra norske industrileders side, blir det samtidig opplyst at instituttet i de senere år har utført oppdrag fra bl.a. Hønefoss elektrisitetsverk, Drammen jernstøperi, Kværner ovnsstøperi, Kiellands dropsfabrik og Raufoss ammunisjonsfabrikk.

Psykoteknikkens inntog i Norge i mellomkrigstiden var basert på idéer og forbilder fra Tyskland. Samtidig kan man med en viss rett si at den tyske psykoteknikk fikk sine hovedimpulser fra USA.

En sentral foregangsmann på psykoteknikkens område var Hugo

Münsterberg (1863-1916). Han var elev av Wundt i Leipzig i 1882-85. Noen år senere, i 1892, ble han etter invitasjon av William James ansatt som leder av det psykologiske laboratorium ved Harvard universitet.

James innehar – som en samtidig med Wundt – en sentral plass i psykologiens historie. Han startet sin universitetskarriere som lærer i fysiologi ved Harvard i 1872, og foreleste allerede i 1876/77 om forholdet mellom fysiologi og psykologi. Professor i psykologi ble han først i 1889. To av hans verker er oversatt til norsk: *Sjelelære* (1904), opprinnelig utgitt i 1899, og *Religiøs røynsle i sine ymse former* (1920), utgitt i USA i 1902.

I årene rett etter århundreskiftet vendte Münsterberg stort sett ryggen til tradisjonell laboratorieforskning og søkte ut anvendelsesmuligheter for den nye vitenskapelige psykologi. Han konstruerte utvalgstester og lanserte treningsprogrammer, og han arbeidet med pasienter med nervøse lidelser. I en bok om *Psychology and Industrial Efficiency* som utkom i 1913, berømmer han Frank Parson som grunnlegger av psykologisk-metodisk yrkesveiledning (Boston, 1908). Størst innflytelse fikk hans bok om *Grundzüge der Psychotechnik* som utkom i Leipzig i 1914. I denne boken foretar han en oppdeling mellom industriell psykoteknikk, sosial psykoteknikk, medisinsk psykoteknikk, pedagogisk psykoteknikk og estetisk psykoteknikk. I kapitlet om medisinsk psykoteknikk gir han en innføring i profylakse, psykoterapi, fysioterapi, hypnose og psykoanalyse. De psykoanalytiske behandlingsteknikker er, ifølge Münsterberg, å regne som et spesialområde av psykoteknikken.

Münsterbergs psykologiske praksis, og ikke minst hans velskrevne bøker, åpnet veien for en etterspørsel etter psykologiske tjenester, først og fremst innen bedrifts- og arbeidsliv. Psykologer ble bedt om å løse praktiske problemer.

Når vi her er inne på etableringen av arbeidslivspsykologien, er det også en annen person som må nevnes. I 1903 publiserte Walter Dill Scott (1869-1955) i USA en bok om påvirkningen av reklame, basert på psykologisk teori og empiri. Dette arbeid peker ham ut etter manges mening som grunnleggeren av moderne industripsykologi. Det er for øvrig interessant at også Scott hadde en elevtid hos Wundt bak seg. Han tok sin doktorgrad i psykologi i Leipzig i år 1900.

Det første psykologiske konsulentfirma, orientert mot løsning av personalproblemer innen industrien, ble opprettet etter initiativ av Scott i 1919. I 1921 fulgte opprettelsen av nok et psykologisk konsulentfirma «The Psychological Corporation», et firma som er vel kjent blant psykologer for utgivelsen av WAIS, WISC og andre diagnostiske instrumenter. Utover i 20-årene fattet mange større amerikanske foretagender interesse for å ansette sine egne bedriftspsykologer. Et eksempel er de berømte Hawthorne-studier som ble påbegynt i 1927. De ble finansiert av Western Electric Company, og Hawthorne refererer seg til navnet på en av selskapets underbedrifter. «Hawthorne-effekten» har senere hen vært omtalt i nesten alle psykologiske lærebøker.

I en bok om *Personalforvaltning* utgitt i 1935, hevder Waaler: «Nær sagt alle siviliserte land har nu psykotekniske institutter.»

Litt forenklet kan man si at arbeidspsykologien både i Amerika og i England fikk sitt tyngdepunkt innen den private sektor av næringslivet, mens den på kontinentet og i Danmark og Norge oppnådde et sterkere fotfeste innen den offentlige sektor.

Som nevnt, det første psykotekniske institutt i Norge ble i 1932 overtatt av Oslo kommune. Vårt neste psykotekniske institutt ble opprettet i Sandefjord i 1942, og like etter krigen ble det – etter initiativ av offentlige myndigheter – opprettet arbeidspsykologiske kontorer i Fredrikstad, Bergen og Trondheim, og det ble arbeidet med planer om etablering av tilsvarende kontorer i alle landets fylker.

Den første norske bedriftspsykolog begynte først å virke i 1949 (ved Freia sjokoladefabrikk), og det første norske psykologiske konsulentfirma (Odd Dyrborg A/S) ble først etablert i 1964, altså 45 år etter den tilsvarende oppstartning i USA.

Utviklingen av arbeidspsykologien i Norge reflekterer en idéimport fra andre land. Som vi skal vise i det følgende har vi vært underlagt den samme idéimport også på andre psykologiske arbeidsområder.

Psykologien i statens tjeneste

Psykologisk yrkesutøvelse må for å kunne eksistere, ha noen som er villig til å betale for ytelsene. For å få kunder eller oppdragsgivere må psykologen ha tjenester å tilby som blir oppfattet som fordelaktige eller verdifulle.

Psykologtjenester kan sees som et virkemiddel til å øke produktiviteten og den statlige makt, til å øke menneskers kunnskaps- og ferdighets-erhvervelse, til å øke menneskers selvforståelse og personlighetsutvikling, og til å bekjempe og hindre mentale lidelser og sykdommer hos enkeltmennesker og befolkningsgrupper.

En av psykologprofesjonens bærende historiske røtter går i retning av med praktisk kunnen og innsikt å bistå forvaltningsorganer, bedrifter, organisasjoner og institusjoner med å løse deres problemer og fremme deres målsettinger.

Et relevant eksempel er utviklingen av psykologiske prøver for personaluttak i statsforvaltningen, en virksomhet som ikke akkurat for øyeblikket står i fokus for norske psykologers interesser, men dog en praktisk virksomhet som har opptatt mange psykologer over lengre tid – og dertil en praktisk virksomhet som har tradisjoner som går langt bakover i tiden. En publikasjon om den psykologiske testings historie (DuBois, 1970) illustrerer dette. Boken er dedikert: «To those wise men of China who, thousands of years ago, invented the psychological test.» Hva disse kloke menn gjorde, var å utarbeide metoder for utvelgelsen av embetsmenn – mandarinere – etter evner og dyktighet.

Begynnelsen til denne virksomhet er blitt tidfestet til år 1115 før vår

tidsregning. Virksomheten og de idéer som lå til grunn for den, fikk etter hvert innpass også i Europa:

«As European contacts with the Far East developed in the sixteenth century and later, the Chinese system of competitive written examinations as a mean of entry into the public service was admired and praised. Two liberals whose writings presaged the French Revolution, Voltaire and Quesnay, advocated its use in France. Actually, such a system was introduced as a reform measure in 1791, only to be abolished under Napoleon and then restored many years later.

In the early part of the nineteenth century, British diplomats and missionaries visiting China became well acquainted with the Chinese examinations and suggested that something similar be tried out in the United Kingdom. Here the first use of open competitive examinations occurred in 1833 in connection with selecting trainees for the Indian civil service...» (p. 5).

I 1880- og 90-årene, gjennom medvirkning fra Galton, Pearson, Cattell og andre foregangsmenn innen akademisk psykologi, ble den psykologiske testmetodikk vitenskapelig kultivert ved anvendelsen av nye statistiske og psykometriske metoder.

Utviklingen av psykologiske gruppeprøver i USA under første verdenskrig, og den påfølgende testing av en og en kvart millioner rekrutter, var et ledd i å styrke og effektivisere den nasjonale krigsmakt og krigsinnsats. I årene før krigen så vel som i årene som fulgte, ble det utviklet en serie med prøver spesiallaget for skoler, bedrifter og offentlige institusjoner. Tanken om den rette mann på *rette* plass vant gehør og tilslutning langt utenfor de militæres rekker. Situasjonen var at det var flere menn enn det var plasser til.

Den annen verdenskrig ga påny støtet til en utbredt anvendelse av psykologisk testing og personelluttak ut fra nasjonale interesser. Bare i USA ble det under krigen foretatt testing av over 9 millioner rekrutter, og det ble utviklet spesielle testbatterier for flygere, navigatører og andre krevende yrkesroller. Psykologer ble trukket inn i arbeidet med organisasjonsstudier og med å tilrettelegge den psykologiske forsvarsberedskap og med å utvikle metoder for psykologisk krigføring. Psykologene ble også tillagt psykoterapeutiske og mentalhygieniske oppgaver innen de væpnede styrker.

De amerikanske gruppetester fra 1. verdenskrig ble oversatt og utprøvet i Norge i begynnelsen av 20-årene, og i 1930 kom det i gang undervisning i psykologi ved enkelte militære skoler. Slik undervisning var blitt foreslått av professor Anathon Aall allerede i 1910. Psykologiske prøver ble for første gang tatt i bruk i det norske forsvar ved flyskolen i Kanada i 1943.

I 1946 ble det i tilknytning til Generalkrigskommisariatet opprettet et eget kontor for personelluttak – etter kanadisk forbilde. Året etter ble kontoret omdøpt til Forsvarets psykologiske avdeling.

Ved etableringen av den midlertidige eksamen i psykologi i 1948 var det særlig Arbeidsdirektoratet og Forsvarets overkommando som uttrykte behov for psykologer og som avga de uttalelser som fikk Stortinget til å slutte opp om forslaget.

I etterkrigstiden har mangelen på arbeidskraft ført til at behovet for

personelluttak er blitt stilt i skyggen av behovet for å kunne holde på og å tiltrekke ny arbeidskraft gjennom trivsel og miljøfremmende tiltak. Personaluttak har veket plassen for organisasjonsutvikling.

Harald Schjelderup (1895-1974) fikk i 1928 innvilget sin søknad om å få omgjort sitt professorat fra filosofi til psykologi. Det gikk lang tid før det neste psykologiprofessorat ble opprettet i Norge. Først i 1950 ble det med medvirkning fra NAVF opprettet et professorat for Rolf Waaler i arbeidspsykologi og personalforvaltning ved Norges Handelshøyskole. Om lag 10 år senere ble det ved Universitetet i Oslo, etter initiativ og støtte fra Norsk Produktivitetsinstitutt, opprettet et dosentur i arbeidspsykologi. Det tok ennå nærmere 10 år før det ble funnet plass til den første toppstilling i klinisk psykologi på universitetets budsjett. Så vel innenfor universitets- og høyskolesektoren som innenfor det offentlige arbeidsmarked kan man konstatere en tidligere etablering av arbeidspsykologien enn den behandlingsorienterte kliniske psykologi.

Den kliniske og pedagogiske psykologi

Det området av praktisk psykologi som har hatt den sterkeste vekst både i Norge og i andre land over de siste 50 år, er klinisk psykologi. For å bli godkjent psykolog kreves det i dag mange steder at søkeren har en viss praktisk/klinisk trening og erfaring. Psykologiske universitetsklinikker har vokst frem i et omfang som nesten tåler sammenligning med fremveksten av psykologiske laboratorier i tidsrommet omkring århundreskiftet. I USA alene er det for øyeblikket ca. 120 psykologiske universitetsklinikker – tilknyttet psykologiske fakulteter og avdelinger.

Lightner Witmer er blitt tilkjent æren for opprettelsen av den første psykologiske klinikk. Dette fant sted ved University of Pennsylvania i 1896. Påny er det interessant å merke seg den nære forbindelse mellom amerikansk og tysk psykologi. Også Witmer hadde studert hos Wundt og han tok sin doktorgrad i Leipzig i 1892. Witmers klinikk var i høy grad innrettet mot å yte diagnostisk og spesialpedagogisk service til det lokale skolesystem. Witmer påpekte imidlertid allerede ved starten at ett av formålene med klinikken var «the training of students for a new profession – that of the psychological expert, who should find his career in connection with the school system, through the examination and treatment of mentally and morally retarded children, or in connection with the practice of medicine».

Idéen om psykologiske klinikker spredte seg etter hvert utover det amerikanske kontinent. I 1908 ble en ny klinikk åpnet ved The State Teachers College in Colorado, og i 1910 ved University of Iowa. I 1914 var det om lag 20 universitetstilknyttede psykologiske klinikker i USA. Det store flertall av klinikkene var tilknyttet Schools of Education og altså ikke Psychology Departments under universitetenes Graduate Schools. Også i Norge gjorde det samme syn seg gjeldende omkring århundreskiftet.

Universitetenes oppgave – især de filosofiske fakulteters oppgave – var å ta vare på grunnforskningen. Den anvendte og praktiske psykologi (f.eks. pedagogisk psykologi) burde følgelig utvikles ved andre institusjoner.

Når skolepsykologien gjorde sitt inntog i Norge i 1946, er det viktig å være klar over at den hadde en nesten 50-årig historie bak seg ved amerikanske læresteder. Men de første norske skolepsykologiske kontorer var i høy grad påvirket av en annen idéstrømning enn den som Witmer la grunnlaget for. Også denne idéstrømning hadde sitt opphav i USA, i den såkalte mentalhygieniske bevegelse, og i opprettelsen av egne rådgivningsklinikker for barn og ungdom.

Den første Child Guidance Clinic i verden ble grunnlagt i Chicago i 1909 av barnenevrologen William Healy og barnpsykologen Grace Fernald. Healy hadde ikke bare en medisinsk utdanning bak seg. Han hadde også i noen år studert psykologi ved Harvard under William James.

I 1921 var tallet på Child Guidance klinikker i USA økt til 7, og i de følgende 6 år steg tallet til 102. Ved slutten av trettiårene var tallet kommet opp i over 200, og tilsvarende klinikker var begynt å dukke opp i flere andre land. I England, f.eks., ble den første Child Guidance Clinic opprettet i midten av tyveårene. Ved slutten av trettiårene, var tallet på slike klinikker i England og Wales økt til nærmere 40.

I begynnelsen av trettiårene ble det tatt til orde for at slike klinikker også burde opprettes i vårt eget land (Skard, 1935). De fleste amerikanske Child Guidance klinikker var frittstående klinikker, men det var også noen som var tilknyttet det lokale skolevesen. Det er kanskje ikke så rart at nettopp tanken om mentalhygieniske skoleklinikker ble lansert i Norge – sett på bakgrunn av at man enkelte steder hadde opprettet stilling for skolepsykiater, slik at de nye klinikker kunne bygges ut fra en virksomhet som allerede var i gang. Den første norske skolepsykiater – eller spesiallege for undersøkelse av åndsevnen hos mindre begavede barn, som det dengang ble kalt – ble tilsatt i Bergen i 1917.

De første norske skolepsykologiske kontorer var team-orienterte, etter forbilde av de amerikanske child guidance-klinikker. Om lag samtidig med skolepsykologiens inntog, fikk vi de første mentalhygieniske rådgivningsklinikker og den første barnpsykiatriske avdeling – også disse organisert etter det samme team-prinsipp.

Årsaken til at Healys klinikkmodell fikk større gjennomslagskraft enn Witmers var først og fremst dens større åpenhet for de psykodynamiske behandlingsidéer som begynte å gjøre seg gjeldende i tiden omkring første verdenskrig. Mens Witmers klinikkmodell – på ingen måte i tråd med Witmers egne ønsker – stort sett ble henvist til skolesektoren og her kom til å bli innfanget av klassifikasjonsarbeid og standpunktprøving, fikk Healys modell med sitt sterkere behandlingsperspektiv en bredere kontaktflate som omfattet både helsesektoren, skolesektoren, rettsvesenet og sosiale institusjoner.

Selv om Healys modell kom til å bety meget for skolepsykologiens

oppstartning i Norge, er det ikke til å komme bort fra at denne modell avfødte problemer. Det dominerende behandlingsperspektiv førte til at de spesifikke pedagogisk-psykologiske oppgaver – som fra skolens side ble sett på som de primære – ofte ble skjøvet i bakgrunnen.

Standpunktprøving og modenhetsprøving representerer et psykologisk arbeidsområde i skolen – en tradisjon som går tilbake til det pionerarbeid som ble utført av amerikaneren Joseph Rice ved århundreskiftet. Rices banebrytende innsats i årene 1897-1903 var å utarbeide prøver for vurdering av staveferdighet, regning og språkforståelse, og dernest å normere prøvene på grunnlag av store elevutvalg. For å få data om utviklingen på de nevnte ferdighetsområder gjorde han bruk av utvalg på henholdsvis 33 000, 13 000 og 8300 barn. Han var interessert i å kartlegge hva man kunne vente av barn på forskjellige klassetrinn, for bl.a. å kunne studere virkningen av forskjellige undervisningsopplegg. Rices innsats fikk stor betydning for de senere standardiseringsprosedyrer for psykologiske evnetester. Det er interessant å merke seg at også når det gjelder Rice er det en forbindelseslinje til tysk psykologi. Da Rice tok til med sine skolebarnundersøkelser, hadde han bl.a. bak seg et studieopphold hos Wundt i Leipzig.

Den første norske standpunktprøve i regning, standardisert på norsk elevmateriale, ble utgitt i 1935. Som påpekt av Østlyngen i et par oversiktsartikler i midten av 40-årene, kom utviklingen av egnede standpunktprøver for sentrale skolefag sent i gang i Norge – sammenliknet med i de øvrige nordiske land. Men for alle disse lands vedkommende var det snakk om en overtakelse av idéer og metoder med opphav utenfor Nordens grenser.

Vi har til nå i det vesentlige oppholdt oss ved barnepsykologiens etablering som praktisk yrkesområde. Psykologiens innpass innenfor voksenpsykiatrien fant sted i den samme tidsperiode. Det første sinnssykehus som fikk sin egen psykolog var *Eastern Hospital for the Insane* i Illinois i USA. Dette skjedde i 1897. I tiåret som fulgte økte tallet på amerikanske asylopsykologer til ca. 15.

Den første psykologstilling innen voksenpsykiatrien i Norge ble opprettet ved Gaustad sykehus i 1946. Ifølge Brudal (1980) var dette den aller første psykologstilling som ble opprettet ved et psykiatrisk sykehus eller klinikkavdeling i Skandinavia.

Det psykoanalytiske perspektiv

Det teoretiske grunnlag for psykoanalysen ble i hovedsak lagt i tidsrommet mellom 1885 og 1905. I 1895 kom Breuer og Freuds studier over hysteri, i 1900 Freuds avhandling om drømmetydning, i 1904 hans bok om dagliglivets psykopatologi, og i 1905 hans tre avhandlinger om seksualitet, og hans monografi om vitsen og dens forhold til det ubevisste.

Freud så på sine teorier og på sin praksis som et bidrag til psykologien. Dette kan dokumenteres på forskjellige måte. Man kan endog tidfeste når Freud etter egen oppfatning gikk over til å praktisere psykologi. I et brev til

Fliess i 1896 skriver Freud (i engelsk oversettelse): «now I am going over from medicine to psychology» (Freud 1954, p. 162). Freud var blant deltagerne på den første psykologkongress i Paris i august 1889 – selv om han etter eget sigende foretrakk å bruke tiden på sightseeing fremfor å lytte til foredragene.

Forholdet mellom psykologi og medisin var et emne Freud kom tilbake til ved flere anledninger. I sin bok om «Laienanalyse» i 1926 skriver han (i K. Schjelderups (1930) oversettelse):

«Psykoanalysen er et stykke psykologi – ikke medisinsk psykologi i den gamle betydning, men rett og slett psykologi, ganske visst ikke hele psykologien, men deres underbygging... Man skal ikke la seg vill-lede av at den kan anvendes for medisinske formål – også elektrisiteten og røntgenstrålene har funnet anvendelse i medisinen, men vitenskapen om begge disse er allikevel fysikken.» (p. 121–122).

I et brev til Paul Federn året etter uttrykker Freud seg enda skarpere: «As long as I live I shall resist that psychoanalysis be swallowed up by medicine.»

På tilsvarende måte som når det gjaldt eksperimentalpsykologien i 80-årene og testpsykologien og psykoteknikken noen år senere, spredte de psykoanalytiske begreper og behandlingsprinsipper seg som en løpeild fra land til land og fra kontinent til kontinent.

Omkring 1905 tok de første psykoanalytikere til å praktisere i Sveits, i England og Ungarn, og i 1908 i USA. I 1908 ble den første internasjonale psykoanalytiske kongress avholdt i Salzburg, og to år etter fant stiftelsen sted av den internasjonale psykoanalytiske forening.

Det første psykoanalytiske selskap ble stiftet i Wien i 1908. Noen år senere, i 1911, ble et tilsvarende selskap startet i USA, og året etter ble enda ett stiftet i England. Et annet land som også tidlig fikk en psykoanalytisk forening var India. *The Indian Psychoanalytic Association* ble stiftet i 1922. Samme år begynte den første analytiker sin praksis i Frankrike, og i 1925 ble det stiftet et psykoanalytisk selskap i Paris. Ved slutten av tyveårene var det psykoanalytikere i virksomhet i Tyskland, Østerrike, Ungarn, Italia, Frankrike, Belgia, Nederland, Sovjet, USA og i flere andre land, bl.a. i Norge og Sverige. I løpet av tyveårene så man også opprettelsen av flere psykoanalytiske treningsinstitutter; i Berlin 1920, Wien 1921, Budapest 1922, New York 1931.

En norsk-dansk psykoanalytisk forening ble stiftet i 1934. Omtrent samtidig ble det stiftet en svensk-finsk psykoanalytisk forening. Bakgrunnen for disse foreningsdannelsene var beslutningen om at den internasjonale psykoanalytikerforening ikke lenger skulle ha enkeltmedlemmer som tidligere, men at medlemskap skulle skje gjennom deltagelse i en nasjonal eller regional forening.

Den første organiserte sammenkomst av amerikanske kliniske psykologer fant sted i Pittsburgh i 1917. Deltakerne, 45 i alt, gikk inn for å stifte en *American Association of Clinical Psychologists*. Et par år senere, i 1919,

ble det foreslått å opprette en egen seksjon for klinisk psykologi innen den amerikanske psykologforening. Samtidig ble tanken reist om en foreningsbasert lisensieringsordning for praktisk arbeidende psykologer. (Watson, 1953.)

Allerede året før Pittsburghmøtet, i 1916, begynte psykiaterforeningen i New York å se på den gryende psykoterapeutiske interesse blant psykologer som en uvelkommen konkurrent på det mentalhygieniske området. Det ble nedsatt en komité med oppgave å vurdere psykologers kliniske virksomhet. Denne kom frem til at psykologenes inntrengen på det psykiatriske området var bekymringsfull, og at virksomheten bare burde finne sted under nøye supervisjon av kvalifiserte leger. Fra psykologhold ble det til dette svart: Leger har ikke den nødvendige psykologiske kunnskap til å kunne vurdere en psykologs arbeid. Antallet kompetente psykiatere er for få til å kunne gi den påtenkte veiledning. Dernest: Psykiatikere er ikke kompetente hverken til å administrere eller tolke psykologiske tester, og slike inngår som en del av en psykologs kliniske arbeid. Disse meningsutvekslinger fant altså sted så tidlig som i 1917 (Garfield, 1965).

Det var amerikanske psykologer som i første omgang fanget opp Freuds psykodynamiske teorier og det var psykologen Stanley Hall som i 1909 inviterte Freud og Jung over til USA for at deres synspunkter skulle bli bedre kjent, og som også sørget for å få deres forelesninger trykket i *American Journal of Psychology*, året etter. I tidsrommet frem til utgivelsen av *Psychoanalytic Review* i 1913, var det i USA ene og alene psykologiske tidsskrifter som stilte seg åpne for psykoanalytiske bidrag (Oberndorf, 1953).

Noen få ord om Stanley Hall (1844-1924) er her på sin plass. Han tok doktorgraden ved Harvard under veiledning av William James i 1878, og var den aller første amerikaner som studerte hos Wundt (1879/80). Hans organisatoriske evner er legendariske. Det var han som grunnla det psykologiske laboratorium ved John Hopkins i 1884. Han var initiativtaker til det første psykologiske tidsskrift, *American Journal of Psychology*, som begynte å utkomme i 1887, og til dannelsen av den amerikanske psykologforening, verdens første nasjonale psykologforening, i 1892. Han var også foreningens første president.

Freuds forelesninger i USA i 1909 fikk også en viss betydning for norsk psykologi. Harald Schjelderup beretter et sted at ett av hans første møter med Freuds tanker skjedde gjennom lesning av Freuds Clark-forelesning.

Som tilfellet var med den pedagogiske psykologi, kom også klinisk psykologi i høy grad til å få sin vekst og utvikling utenfor universitetene. Psykoanalytisk personlighets- og utviklingsteori fikk en stadig sterkere stilling innenfor akademisk psykologi, mens den psykoanalytiske behandlingsteknologi mange steder ble forsøkt monopolisert av egne institutter, ledet og administrert av psykoanalytisk orienterte psykiatere. Dette førte til at kliniske psykologer ofte dannet sine egne terapeutiske foreninger og startet egne opplæringsprogrammer, men disse ble i alminnelighet stående

uten kontakt med og uten støtte fra akademisk psykologi. Et omslag på dette området kom først i årene umiddelbart etter siste verdenskrig.

Denne karakteristik er bare delvis korrekt for norsk psykologis vedkommende. På grunn av Harald Schjelderups kliniske orientering ble det allerede fra midten av 20-årene her i landet bygget en slags bro mellom klinisk og akademisk psykologi. Undervisning i Rorschach-diagnostikk ble f.eks. påbegynt i 1928/29, og hovedfagsstudenter i psykologi ble indirekte oppfordret til å skaffe seg praksis – bl.a. fra psykiatriske institusjoner. Schjelderups sentrale stilling i norsk psykologi fra midten av 20-årene – til i midten av sekstiårene – medvirket til å gi faget en profil som var litt forskjellig fra den som var fremherskende andre steder. På den annen side kan man heller ikke i Norge snakke om noen formalisert kobling mellom akademisk og yrkesmessig opplæring før i siste halvdel av førtiårene.

Freuds lære blir omtalt i Ragnar Vogts *Psykiatriens Grundtræk*, som utkom i 1905. I forordet blir det gitt en kortfattet beskrivelse av Freuds nye behandlingsmetode. Freud har senere uttalt at dette var den aller første gang hans lære blir nevnt i en psykiatrisk lærebok.

Et par ord om forfatteren til boken: Ragnar Vogt (1870-1943) ble i 1915 tilsatt i det første psykiatriske professorat i landet. Han hadde da tidligere vært universitetsstipendiat i psykiatri og eksperimentell psykologi i Oslo, etter å ha studert hos Wundt i 1897, og tatt doktorgraden på en eksperimentell psykologisk avhandling i 1901. Hans fulle overgang til psykiatrien var i første rekke betinget av at han ikke så noen karrieremulighet i Norge innen akademisk psykologi.

Flere av Freuds skrifter ble utgitt i norsk oversettelse i mellomkrigstiden: *Forelesninger til indførelse i psykoanalyse*, opprinnelig utgitt i 1917, kom på norsk i 1929; *Nytt i psykoanalysen*, utgitt i 1933, kom på norsk året etter. Dessuten ble det i 1930 utgitt en samling av 5 av Freuds arbeider – publisert i tidsrommet 1907 til 1926 – under tittelen *Psykoanalysen i praksis*. I en anmeldelse i *Samtiden* av den første av disse bøkene, skriver dikteren Arnulf Øverland bl.a.: «Vil man følge med i tiden . . . så er det her man finner tidens hovedstrømning . . . Århundrets nye tanke er her i denne boken.»

Den psykoanalytiske behandlingsmetodes inntreden i Norge skjedde verken påfallende tidlig eller sent. Vår første psykoanalytiker (Johannes Irgens Strømme) tok til å praktisere i Oslo i 1916, etter et relativt kortvarig studieopphold (6-7 måneder) ved Bleulers psykoanalytisk orienterte universitetsklinikk i Sveits (Burghölzli) i 1913/14 – etterfulgt av et år ved Valen og et år ved Dale Sindsykeasyl. Under tiden i Sveits arbeidet Strømme ved den samme klinikk som den første amerikanske psykoanalytiker Brill hadde besøkt i 6-7 måneder i 1907, og hvor han hadde tilegnet seg de behandlingsteknikker som han tok i bruk i forbindelse med oppstartingen av sin private praksis i New York året etter. Burghölzli var imidlertid ikke helt det samme lærested på de to tidspunkter. Strømmes ankomst til Burghölzli i 1913 falt sammen med splittelsen mellom Jung og Freud. Og

det er ikke så rart at den unge Strømme kom til å ta parti for den av de to som han her møtte.

Vår første psykologiprofessor Harald Schjelderup beskriver i 1929 hvilken nytte han har hatt av sin psykoanalytiske opplæring:

«Jeg har sittet overfor mennesker der søkte meg som psykolog for å få hjelp med sine sjelelige vanskeligheter før jeg kjente psykoanalysen mer inngående, og jeg forsøkte å forstå deres reaksjoner på grunnlag av min skole-psykologiske viden. Men jeg må tilstå, at den lot meg praktisk talt fullstendig i stikken. Jeg må åpent erkjenne, at først etter at jeg behersker den psykoanalytiske metode, er psykologien som vitenskap blitt meg til virkelig hjelp til å forstå de mennesker jeg møter i livet.» (p. 541).

For mange praktisk arbeidende psykologer representerer psykoanalytisk innsikt en viktig del av den praktiske kunnskap som styrer deres profesjonelle aktivitet. Blant de ikke-akademiske røtter til profesjonell psykologi, inntar det psykoanalytiske forståelsesperspektiv en sentral stilling.

Forutgående psykoterapeutiske retninger

Gjennom psykologprofesjonens assimilering av psykoanalytisk tenkning, assimileres også preanalytiske praktiske kunnskaper nedfelt i de psykoanalytiske behandlingsteknikker.

Den nye psykoanalytiske behandlingsmetode hadde hypnosebehandling som utgangspunkt. Det var som hypnosekyndig Freud startet sin psykologiske praksis.

Det er parallell mellom psykoanalysens spredning ut over land og landegrenser og den spredning de såkalte magnetistiske behandlingsmetoder viste i tidsrommet 1774 til 1820. På samme måte som Freuds lære ga opphav til privat praksis, til foreninger, møter, lærebøker og endog til enkelte lærestoler, ga Mesmers lære seg utslag 100 år tidligere.

Såkalte «Harmoniske selskap» ble stiftet i mange franske byer, og spredte seg etter hvert til England, Tyskland, Skandinavia, Øst-Europa, USA og Det fjerne Østen. Det er blitt hevdet at det på et tidspunkt var over 200 slike selskaper bare i Frankrike.

En svensk avhandling fra 1974 (av Karin Johannisson med tittelen «Om magnetisørenes tid») gir en detaljert fremstilling av mesmerismens frembrudd, utbredelse og skjebne i Sverige fra 1774 og fremover på 1800-tallet.

I boken refereres offiser og ingeniør Mårten Sturtzenbeckers nedtegnelser over egne behandlingsresultater fra året 1787. Dette er den tidligste oversikt over psykoterapi-resultater vi kjenner til.

Det er grunn til å tro at magnetiske behandlingsmetoder også har nådd frem til Norge. Den første filosofiprofessor ved Oslo Universitet som også hadde ansvar for forberedende psykologiundervisning ved tidspunktet for universitetets åpning i 1813, Niels Treschow, refererer til den beryktede Mesmers skryterier om sine behandlingsresultater i en artikkel publisert i 1803 om «Bidrag til en Theorie om Nattevandrerer eller Somnabulisme».

En utbredt og kjent bok med definisjoner og erfaringer hentet fra et

større antall magnetisører, på sett og vis autorisert som lærebok blant magnetisørene selv, var C.A. Kluges: «*Versuch einer Darstellung des animalischen Magnetismus als Heilmittel*» som utkom i 1811. Boken ble oversatt til dansk i 1817. Ved Universitetsbiblioteket i Bergen er det to eksemplarer av boken, og de ser ut til å være flittig brukt i de over 150 år som er gått siden utgivelsen.

Innen den somatisk orienterte og naturvitenskapelige medisin ble magnetismebehandlingen som ventelig kan være, møtt med stor skepsis og avstandtagen. Et interessant intermeso, som peker på dette forhold, er følgende beretning i Bergen Lægeforenings historie:

«I 1860 omtalte D. Martens sine forsøk med hypnotisme og brakte i et senere møte en kvinne i magnetisk søvn. Visstnok på dette møtet, muligens tidligere, var professor Vischow og senere professor Emanuel Winge foreningens gjester. Under Martens demonstrasjon kunde Winge, der tydeligvis hørte til skeptikerne, ikke betvinge sin munterhet, hvilket innbrakte ham en meget kraftig tilrettevisning fra Martens.» (Madsen & Sollid, 1931, p. 291.)

Forholdet mellom magnetisme og hypnose var lenge et meget omdiskutert tema. Det var et tema hvor det forelå sterkt motstridende oppfatninger. Det var endog et tema som kom til å prege en god del av diskusjonen på den første internasjonale psykologkongress i 1889.

På samme måte som psykoanalysen har gitt opphav til forskjellige skoleretninger – til den Freudske, den Jungske og den Adlerske – finner man mye av det samme i forbindelse med mesmerismen. De tre hovedretninger som her gjorde seg gjeldende er Deleuzes, Puységurs og Barbarins skoler.

En mer inngående studie av Franz Anton Mesmers teorier og behandlingsmetoder viser slektskap og påvirkninger fra tidligere tiders psykotereapeuter. I denne forbindelse er det nok å påpeke at Mesmers krise-kurer har forløpere i den sydtyske jesuittprest Johan Gassners demonutdrivende katarsisbehandlinger (en behandling som besto av besvergelses, strykninger og gnidninger, affektutlevelse, gjenopplevelse og befrielse). Hans håndsstrykninger har også forløpere i den vidt berømte irske mirakelmann Valentine Greatrakes håndstrykningskurer i England og Irland på 1660-tallet (en kur som gikk ut på med henders hjelp metodisk å stryke sykdommer ut av kroppen). Hans tidligere anvendelse av stålmagneter var formodentligvis direkte overtatt fra hans samtidige, jesuittpresten Maximilian Hell, selv om metoden kan spores tilbake til eldre tiders praksis i India, Kina og Det nære Østen, og opp til vår egen trolldomsmedisin som gjorde bruk av torsstener og magneter. Hans animalske magnetisme-begrep har forbindelseslinjer tilbake til Paracelsus' teorier på begynnelsen av 15-hundretallet, men det må samtidig nevnes at Paracelsus (1493-1540) selv hevdet å ha fått sin innsikt fra sigøynere og fra datidens omstreifende naturleger.

Vi har detaljerte beretninger om bruken av demonutdrivende metoder på 15- og 16-hundretallet. Går man nærmere inn på demonlæren og de

dertil hørende utdrivende virkemidler, er spranget ikke langt til hva som kan antas å ha vært hovedingrediensen i førkristen trolldomslære og trolldomsmedisin.

Noen skarpe grenser er det her vanskelig å trekke. Fra tidlig kristen tid er det eksempel på at både en pave og en betydningsfull kirkelærer hadde ord på seg for å være kyndige i trolldom. Det fortelles at enkelte norske prester helt frem på 1700-tallet ikke bare var i besittelse av svartebøker, men at de nå og da endog kunne gjøre bruk av dem.

For vanlige folk å forsøke seg på trolldom på 15- og 16-hundretallet kan ikke ha vært uten en viss risiko. Man har kjennskap til omlag 900 hekseprosesser bare i Norge i tidsrommet 1560-1730.

Et helt sentralt kjennetegn ved psykologi som begrep og som fag er at menneskelige opplevelser og handlinger kan forstås ut fra andre enn demonologiske betingelser. Som de første psykologer regnes derfor gjerne de personer som tidlig fremsatte alternative naturlige forklaringer på demonologiske manifestasjoner. Juan Luis Vives (1492-1540) er ofte blitt utpekt som den moderne psykologis far, og Johann Weyer (1515-1580) som grunnleggeren av moderne psykiatri.

Betegnelsen psykologi kom i bruk i siste halvdel av 1500-tallet. Den første bok man hittil har kommet over med psykologi på tittelbladet ble utgitt i 1590. Hekseprosessenes oppblomstring og psykologiens fremvekst er kanskje ikke uten forbindelseslinjer.

Oppsummering: Det sies ofte at psykologi er en ung vitenskap, men samtidig et fag med en lang historie. I den praktiske arbeidssituasjon møter psykologen problemer som trolig har eksistert i uminnelige tider. I sin tilnærming til problemene vil han alltid i noen grad være influert av hvorledes hans forløpere i den psykologiske yrkesrolle har forsøkt å finne virksomme løsninger. Men i sin selvforståelse som psykolog vil han også være bærer av et sett av verdier og en bestemt faglig referanseramme.

Det er av interesse å peke på at svært mange av de sentrale foregangsfigurer på psykologiens område har startet med medisinsk utdanning, for i neste omgang å bli opptatt av nye metoder og problemer, og derigjennom av ny erkjennelse, som ikke lot seg assimilere i den medisinske tradisjon. Franz Anton Mesmer (1734-1815) hadde legeutdannelse og det samme hadde bl.a. Francis Galton (1822-1911), Wilhelm Wundt (1832-1920), William James (1842-1910), Ivan Pavlov (1849-1936), Sigmund Freud (1856-1939), Joseph Rice (1857-1934), Alfred Binet (1857-1911). Hvis vi forutsetter at hver av de nevnte utbrytere og foregangsmenn hadde 10 disipler, og disse igjen nye 10 disipler, osv., kommer man snart opp i et antall på 100 000 etterfølgere.

De første testoversettere og testbrukere i Norge var legeutdannet; Carl August Looft (1863-1943), Sigurd Dahlstrøm (1882-1933), Johan Lofthus (1887-1959); og det var også tilfelle med den første norske analytiker, Johs. Irgens Strømme (1876-1964).

De personer vi ovenfor har nevnt var ensomme svaler som fløy lenger ut

fra sine reder enn det som er tilrådelig, hvis man skal beholde sin opprinnelige fagidentitet. Når man i fremtiden skal skrive den profesjonelle psykologis historie, vil det ikke forundre om den bl.a. blir beskrevet som et rotskudd som sprang ut av medisinen i siste halvdel av det nittende århundre. Den nye vekst ble bærer av en ny teknologi. Det er ikke minst denne nye teknologi som gir næringsgrunnlag for de nærmere en kvart million psykologer som i dag er engasjert i praktisk arbeid rundt omkring i verden.

Om inngrep og reguleringer av psykologisk praksis

Den første regulering av psykologisk praksis som er kjent i Norge, er bestemmelsen i Gulatingsloven – formodentligvis fra 1200-tallet – som forbyr og fastsetter straff for dem som gjør bruk av trolldom og trolldomskunster i sykebehandling.

Forestillinger om at mennesker kan ha overnaturlige evner som gjør at de kan komme i kontakt med en oversanselig verden, går tilbake til norrøn oldtid. Kristendommen satte forbud mot trolldom, men forestillingene om trolldoms-makt kan ikke utrykkes med lover og forordninger. De synske og trolldoms-kyndige kom fortsatt til å virke, båret oppe av folketro og folksøken etter hjelp der den var å finne.

Stillet overfor sterke folkelige tradisjoner synes kirken til å begynne med å ha trukket et skille mellom onde og gode kloke koner, mellom de som drev svart magi og bekjente seg til onde makter og de som drev hvit magi og søkte å hjelpe medmennesker og helbrede sykdommer.

Heksebegrepet dekket til å begynne med bare de som drev svart magi, men etter hvert som hekseforestillinger grep om seg, ble slike skiller utvisket. Alle personer som kunne mistenkes for synskhet eller overnaturlige evner, kom i mistenksomhetens lys.

Heksebrekking var senmiddelalderens og den nyere tids radikale behandling av demonologisk infeksjon. Parallelt med denne mest ytterliggående behandling ble det utviklet og brukt mer skånsomme metoder. Det er meget som tyder på at det på demonutdrivelsens område utviklet seg forskjellige metodiske tilnæringsmåter og at man i en viss forstand kan snakke om forskjellige skoleretninger. Vi har tidligere nevnt jesuittpresten Gassners krisekurer i Syd-Tyskland i midten av 1700-tallet. Hva som er av særlig interesse i denne sammenheng, er at Gassner etter en tid ble stoppet i sin virksomhet gjennom rettslige sanksjoner, dvs. gjennom anklage om å bedrive exorcisme, hvilket støtte an mot en ny tids strafferettslige normer.

Den første kvakksalverlov som ble innført i Norge, skriver seg fra 1794. Gjennom en kongelig forordning dette år ble det bestemt at «Dersom noen Qvakksalver befindes at tage Syge under Kuur, og saaledes at udsætte disse for Fare, da skal han straffes, 1te gang med 20 Rdl's Bøder til Sognets Fattig-Kasse, eller i Mangel af Formue, hensættes i Fængsel på Vand og Brød i 8te Dage...»

Med Qvakksalver siktes til alle som «tage syge i kuur» som ikke er lege

eller som ikke uten å være lege har fått Canselliets tillatelse til å praktisere på de områder og med de midler han er funnet å være kyndig.

Kvakksalverforordningen av 1794 ble stående uendret frem til 1871. Den nye lov av 1871 fastsatte ingen straff for å ta syke i kur. Bare hvor man tar syke i kur og derunder tilføyer den syke betydelig skade på legeme eller helbred – er man henfallen til straff, eller hvis man uriktig utgir seg for å være autorisert til å ta syke i kur, hvis man uten tillatelse anvender resepterte legemidler, hvis man i det vesentlige er omstreifer, hvis man ikke har oppholdt seg i Riket i 3 år, hvis man i Riket har vært ilagt straffarbeid, eller hvis man uten Sundhetskommisjonens (det senere Helserådets) tillatelse behandler farlige epidemiske eller smittsomme sykdommer.

Kvakksalverloven gjennomgikk mindre revisjoner i 1889 og 1927, vesentlig av redaksjonell art.

Det er blitt hevdet (Reigstad, 1978) at det var kretsen rundt Johs. Irgens Strømme i begynnelsen av 30-årene som skapte slik røre på ansvarlig medisinsk hold at kvakksalverloven ble endret i 1936; at den nye lov med andre ord i hovedsak var myntet på Strømmes elever.

Det er ikke noe i forarbeidene til endringen av kvakksalverloven i 1936 som tyder på at man var spesielt ute etter å sette en stopper for psykologisk behandlingsvirksomhet, selv om det nok var leger som gjerne ville sett at legestanden skulle gis enerett og eksklusivt monopol på alle former for sykebehandling. Hva som særlig sto i fokus var å forby kvakksalvere å drive reklame og avertering og å drive behandling uten selv å ha undersøkt pasienten, og å forby uautoriserte personer å behandle kreft og sukkersyke, i tillegg til de tidligere forbud mot å behandle epidemiske og smittsomme sykdommer (tuberkulose og kjønnsykdommer).

Under drøftingene i Odelstinget (4/6-36) var det bare en av talerne som refererte til den psykoanalytiske behandlingsmetode, og med følgende kommentar: «Psykoanalysen misbrukes av mange i stor utstrekning...» Vedkommendes hovedpoeng var at det på psykologiens område for tiden drives en masse kvakksalveri, men dette var mer myntet på legers enn på helsepraktikers virksomhet. Jeg har følelsen av, sa vedkommende taler, at enhver ærlig lege i Norge vil innrømme at han vet lite eller ingenting om mentale lidelser. Til tross for en dyktig legestand har vi en masse leger som driver kvakksalveri på det psykologiske området.

I den nevnte artikkel av Reigstad blir det hevdet at kretsen omkring Strømme også var foranledningen til at helsemyndighetene i 1938 fikk gjennomført spesielle autorisasjonsbestemmelser for bruk av psykoanalytiske undersøkelses- og behandlingsmetoder.

At behandlingsvirksomheten i kretsen omkring Strømme var sterkt medvirkende kan det vanskelig herske tvil om, men Reich-gruppens teorier og praksis var for noen like alarmerende og urovekkende. I tillegg var det også noen få Adlerianere, med Ingjald Nissen som midtpunkt, som utga seg som psykoanalysepraktiserende, som også ble uglesett av enkelte.

Ingjald Nissen (1896-1981) var den aller første som tok støttfagseksamen i psykologi i Oslo (i forbindelse med magistergraden i filosofi) i 1925. Etter det han selv har opplyst begynte han sin analytikerpraksis i 1929, etter et studieopphold i utlandet, og fortsatte sin praksis frem til 1942.

Samlet kan de tre grupperinger vi her refererer til neppe ha omfattet mer enn ca. 20 personer.

Kravet om psykoanalytiker-autorisasjon kan vanskelig sies å ha blitt båret frem av noen folkebevegelse. Toneangivende var personer som var identifisert med den freudske lære og den freudske analysemetode.

I en artikkel om Freud i anledning hans 80-årsdag i 1936, skriver Kristian Schjelderup (dr. theol. 1923, medlem av den internasjonale psykoanalytikerforening 1928, forsker i religionspsykologi ved Chr. Michelsens Institutt i Bergen 1930-35, biskop i Hamar 1947-64):

«Psykoanalysen er god å slå mynt på. Den har vist seg som et ytterst tjenelig middel for kvakksalvere som gjør seg en levevei av den, folk uten enhver faglig utdanning som gir seg ut som psykoanalytikere, men hvis behandlingsmåter ikke har stort annet enn navnet til felles med Freuds opprinnelige metode... Det er etter kvakksalvernes virksomhet – i Norge vrirler det av dem – at psykoanalysen som sådan blir bedømt...

Psykoanalysen er ikke noe man kan leke med. Det dreier seg ved en psykoanalyse om inngrep i et menneskes intimeste personlighetsliv, og den innflytelse en analytiker under en analyse i enkelte tilfeller *kan* få på en pasient, er så stor og sjebnesvanger, at der fra samfunnets side burde stilles de aller strengeste krav til dem som skal ha rett til å utøve psykoanalytisk virksomhet, både til deres faglige utdanning og til deres rent menneskelige egenskaper.» (p. 116.)

I en bok, utgitt året etter, advarer broren, professor Harald Schjelderup, mot det omseggripende kvakksalveri som blir drevet i analysens navn, og i en artikkel i tidsskriftet *Fritt Ord* i 1938 utdyper han dette og henviser til det initiativ som er blitt tatt for å få til en offentlig autorisasjonsordning av analytikere:

«I en stigende utstrekning har mennesker, som savner nødvendig fagutdanning, gitt seg av med såkalt analytisk praksis. Det drives under navn av analyse en utstrakt, farlig og beklagelig kvakksalvervirksomhet.

...for forsvarlig å kunne drive analyse, (kreves der) særdeles meget i retning av spesialutdanning. Det er av den grunn vi så sterkt har reist autorisasjonsspørsmålet. Nu kan hvem som helst kalle seg analytiker. Men en usakkyndig såkalt analyse er ikke bare kompromitterende for analysens anseelse, men er også alt for farlig til å få lov til å bre seg vilt. Her er vi *nødt* til å skjeldne skarpt. En ting er fagkyndig analyse, en *annen* ting kvakksalveranalyse og onaniterapi.» (p. 37.)

Et hovedpunkt i Schjelderups argumentasjon og i hele hans artikkel er forøvrig at: «Når spørsmålet om autorisasjon av analytikere skal avgjøres, må det ikke glemmes at analysen både teoretisk og metodisk er en del av psykologien.»

Den kongelige resolusjon av 15/7-38 om at bare personer autorisert av Sosialdepartementet skulle kunne nytte psykoanalytiske metoder, åpnet veien for autorisasjon av både psykologer og leger.

I året som fulgte kom autorisasjon til å omfatte 7 personer – 3 leger og 4 psykologer. Blant legene var Irgens Strømme, Trygve Braatøy og Nic Waal, og blant psykologene Ingjald Nissen og Reichs hoveddisippel i Oslo,

Ola Raknes. Autorisasjonsbestemmelsene fikk allikevel betydning. I kretsen omkring Strømme var det et par som reiste utenlands, et par som fortsatte sin praksis mer i det skjulte, og visstnok noen som ga opp sin tidligere praksis. Dette var også tilfelle i de andre kretsene.

At den samlede psykoterapeutiske virksomhet i landet ble vesentlig redusert, kan det reises tvil om. Derimot kan det ikke reises tvil om at selve psykoanalysebegrepet fikk et nytt og mer restriktivt, mer prestisjeladet innhold.

Noen langsiktige praktiske konsekvenser fikk autorisasjonsbestemmelsen ikke. Den ble stille og rolig opphevet ved Kongelig resolusjon av 7. november 1958, altså 20 år etter at den var blitt innført. På den annen side: Den psykoanalytiske autorisasjonsbestemmelse i slutten av 30-årene er av interesse i et bredere historisk perspektiv. Den markerer en ny psykologisk behandlingsmetodes inntreden og utbredelse, at den nye teknologi blir tatt alvorlig, og at psykologer blir tilkjent de samme forutsetninger som leger for å nyttiggjøre seg metoden i sykebehandling.

Fra 1938 til 1958 hadde det funnet sted en vesentlig endring når det gjelder utdannelsesforholdene for leger og psykologer i Norge. Tallet på begge yrkesgrupper hadde økt betydelig. Autorisasjonsbestemmelsen var åpenbart aldri ment å blokkere psykiatere og psykologers bruk av psykoanalytiske metoder. Fra helsemyndighetenes side ble det antatt at disse yrkesgrupper gjennom sin utdanning ville ha den nødvendige faglige innsikt og også var bundet av en profesjonsforankret faglig-etisk holdning. Det er her verdt å nevne at Norsk Psykologforening i 1959 vedtok en bindende fagetisk kodeks for egne medlemmer, en kodeks spesielt myntet på psykoterapeutisk virksomhet. Forarbeidene til reglene ble bl.a. utløst av forberedelsene for autorisasjonsbestemmelsens opphør.

Yrkesutdanningen av psykologer

I den første etterkrigstiden var det mer snakk om å skaffe befolkningen beskyttelse mot inkompetente evnemålere enn mot inkompetente analytikere. I en kronikk i *Dagbladet* fra 26/3-53 om «Psykologisk kvaksalveri» skriver Arvid Ås (1925-69) – senere hen vår første professor i klinisk psykologi:

«På overflaten kan det se ut som om evnemåling er en svært grei og lett affære som det ikke er noen heksekunst å anvende. I virkeligheten krever det omfattende psykologiske kunnskaper, både av generell og av mer spesiell statistisk og psykometrisk art, for å kunne vurdere resultatene av en evnemåling... For å vite om en i det hele tatt kan bruke en spesiell test eller prøve i et gitt tilfelle, må en vite hvordan den bestemte prøve er konstruert og standardisert... Her i landet er det bare de som går gjennom en grundig fagpsykologisk opplæring... som i sin utdanning får systematisk opplæring både i de spesielle kunnskaper og ferdigheter som har med evnemåling å gjøre, og de omfattende psykologiske kunnskaper som er nødvendige for å kunne sette resultatene av en evnemåling inn i en større sammenheng og vurdere dem på den riktigest mulige måten... Det må prinsipielt slås fast at evnemåling utført av personer uten fagpsykologisk utdanning og trening er kvaksalveri.»

Magistergraden med psykologi som hovedfag – som ble etablert i 1928 – var en ren vitenskapelig universitetsgrad og gav ingen spesiell kompetanse for praktisk psykologisk yrkesutøvelse. De fleste av studentene som påbegynte magistergradsstudiet i tyve- og tredve-årene var imidlertid mer opptatt av praksis enn av forskning.

I 1944 ble de første tanker bragt på bane om at det etter krigen burde iverksettes en fagpsykologisk utdanning med større vekt på ferdighetsopplæring enn det magistergradsstudiet gav anledning til. Etter henvendelse fra Forsvarets Overkommando, Arbeidsdirektoratet og Norsk Psykologforening nedsatte Universitetet i Oslo våren 1946 en komité til å utrede spørsmålet om en ny praktisk rettet psykologisk eksamen. Komitéen avgav sin innstilling allerede tidlig på høsten samme år. Etter at innstillingen var behandlet i universitetets organer og sendt på høring til berørte departementer, besluttet Kirke- og Undervisningsdepartementet å legge saken frem for Stortinget i juni 1947. Våren året etter, i mai 1948, ble den nye eksamen vedtatt i lovs form.

I motivene for den nye eksamen blir det pekt på at det er behov for praktisk utdannede psykologer på forskjellige samfunnsområder. Når saksbehandlingen i Stortinget allikevel tok såpass lang tid, var det fordi universitets- og fagskolekomitéen i Stortinget mente at den foreslåtte studieordning og studietid ikke på en betryggende måte ville sikre befolkningen mot halvskolerte yrkesutøvere. Komitéen hadde sterke reservasjoner mot et utdanningsopplegg som bare skulle dekke første del av en fremtidig psykologutdanning, i lys av at «de oppgaver fagpsykologene aktes tildelt, er av overordentlig viktig og ømtålelig art», og at «en feilaktig vurdering vil føre til ulykke for den enkelte og til tap for samfunnet».

I professor Schjelderups tilsvær til komitéens anmerkninger (inntatt i den endelige komitéinnstilling) sier han seg enig i at den foreslåtte utdanning vil være ufullstendig, men fremholder samtidig at et fullt yrkesforberedende studium «ville forutsette opprettelsen av 3-4 nye professorater og en rekke lærerstillinger av lavere grad og dessuten minst 3 nye institutter», forutsetninger som ville føre til en utsettelse av saken på ubestemt tid. Når Stortingskomitéen til slutt fant å ville slutte seg til forslaget, var det med en presisering av at det bare måtte dreie seg om midlertidig fageksamen som måtte erstattes av et mer omfattende psykologstudium innen relativt kort tid.

Det er i ettertid interessant å legge merke til at lovgiverne på mange måter var mer «kvalitetsbevisste», mer opptatt av kompetanse-garantier, enn de instanser som hadde tatt initiativet i saken. Det samme gjentok seg i forbindelse med etableringen av en egen embetseksamen i psykologi noen år senere.

I tråd med Stortingets klare forutsetning i 1948, nedsatte Universitetet i Oslo våren 1952 et utvalg til å utrede spørsmålet om en ny studieordning i psykologi. Utvalgets utredning ble ferdig året etter, og dens forslag fikk bred støtte både i fakultetsråd og kollegium. Saken ble deretter oversendt

til Kirke- og Undervisningsdepartementet. Herfra ble forslagene innarbeidet i en Ot.prp. som passerte Statsråd i juni 1955 (Ot.prp. nr. 49 for 1955). I proposisjonen blir det fremholdt i tråd med Stortingskomitéens tidligere bemerkninger – at ukyndig psykologisk behandling som ikke viser fornøden aktsomhet og varsomhet kan gjøre direkte skade. Og det sies videre:

«Så betydningsfulle og ømtålelige de psykologiske oppgavene er, er det klart at det bør stilles meget store krav til dem som skal arbeide som psykologer, og at de trenger en mest mulig grundig og betryggende utdanning som bakgrunn for sitt virke... Kravene til den avsluttende eksamen må være høye, og studiet må innholdsmessig og vitenskapelig ligge fullt på høyde med psykologisk spesialutdanning i andre land som vi kan sammenlikne oss med.»

I innstillingen fra Kirke- og undervisningskomitéen i Stortinget (Innst. O. nr. 109) blir det uttalt at det ikke lenger er forsvarlig å fortsette med den midlertidige studieordning av 1948. Det blir pekt på at de oppgaver som blir tildelt psykologer «er av en slik betydning og av en slik særegen karakter, at det må stilles strenge krav til psykologenes utdanning og personlighet». Komitéen går ut fra at regjeringen nå vil foreslå opprettet de nødvendige lærerstillinger som er en forutsetning for den nye eksamen. Det er viktig å finne frem til en ordning som gir en garanti for kvaliteten av psykologenes skikkethet. Komitéen har endog gjort seg visse tanker om hvorledes dette kan finne sted:

«Fagpsykologenes virksomhet griper på mange områder inn i andre menneskers liv på en så avgjørende måte, at det er nødvendig at det vises den aller største varsomhet med hvem man betror disse oppgaver. Selv ikke den beste utdanning kan gi full sikkerhet for riktige løsninger av de dypt menneskelige problemer som fagpsykologene kan bli stillet overfor. Fagpsykologenes arbeid krever personlige, moralske og etiske forutsetninger som ingen eksamen kan gi. Komitéen vil derfor henstille til at de som ønsker å utdanne seg som fagpsykologer blir underkastet omfattende prøver, for å undersøke deres skikkethet for oppgaven. I skole og arbeidsliv og på andre områder hører det til psykologenes sentrale oppgave å hjelpe til å sette folk på den riktige hyllen i livet. Men det er neppe noe felt hvor det er viktigere å få den rette mann på den rette plass enn når det gjelder psykologenes eget arbeidsområde.»

Stortingskomitéens opptatthet av spørsmålet om skikkethet for psykologyrket faller sammen med en utvikling som allerede var i full gang i andre land. Hva komitéen etterlyser er på sett og vis en offentlig autorisasjon av psykologer, basert på egnethetskriterier.

Om autorisasjon av psykologer

Den første autorisasjonsordning vi kjenner til ble iverksatt av den amerikanske psykologforening i 1921. Ordningen ble ingen suksess, dels fordi den bare gjaldt for foreningens egne medlemmer, og dels fordi man ikke hadde noen mulighet til å kreve av oppdragsgivere at de skulle søke hjelp blant dens egne sertifiserte medlemmer. Etter en periode på 5–6 år ble det vedtatt å avvikle ordningen.

I midten av trettiårene begynte flere lokale amerikanske psykologfore-

ninger å arbeide for innføring av offentlige lisensieringsbestemmelser. Dette arbeid førte til konkrete resultater 10 – 20 år senere.

Den første autorisasjonslov for psykologer ble vedtatt i delstaten Connecticut i 1945. I løpet av 40-årene ble psykologlover innført i 3 stater – og i 50-årene i ytterligere 12 stater. I 1978 var det innført autorisasjonsbestemmelser for psykologer i alle delstater i USA.

I Kanada ble den første psykologlov vedtatt i Ontario i 1960. I løpet av 60-årene ble tilsvarende lover innført i 6 av de 10 kanadiske provinser. I slutten av syttiårene kom ytterligere 2 provinser til (British Columbia og Nova Scotia).

Av land utenfor Nord-Amerika fikk Brasil og Cuba autorisasjonsbestemmelser for psykologer i 1962 og 1964. Den første vesteuropeiske lisensieringsordning for psykologer ble innført i Nederland i 1971. Tre år senere ble en psykologlov vedtatt i Sør-Afrika, og i 1975 ble autorisasjonslover vedtatt i to australske provinser (South Australia og Victoria). Samme år ble en psykologlov vedtatt i Argentina – en lov som imidlertid ble opphevet av de militære makthavere et par år senere. I 1976 fulgte Ungarn og i 1977 Israel og Colombia, og i 1978 – Sverige. I slutten av syttiårene og begynnelsen av åttiårene kom en rekke nye land til: Panama, Mexico, Belgia, Italia og Spania. Alt i alt er det nå ca. 75 stater eller delstater som har innført autorisasjonsbestemmelser for psykologer. Innføring av slike bestemmelser er dessuten på trappene i bl.a. Frankrike, England, Finland, Østerrike, Polen og Ny-Zealand. Fra de første psykologlover ble vedtatt i USA i førtiårene har slike lover etter hvert spredt seg til mange land og de finnes nå i alle verdensdeler.

Den norske autorisasjonslov

Den norske psykologlov av 9. mars 1973 har en forhistorie som går helt tilbake til 1952. Dette året ble det på initiativ av Helsedirektøren nedsatt en komité (med medlemmer fra psykolog- og psykiaterforeningen) for å se på utviklingen av klinisk psykologi, og også vurdere behovet for en eventuell revisjon av autorisasjonsordningen for analytikere. I komitéinnstillingen konkluderes det bl.a. med at man på sikt heller bør få en offentlig autorisasjonsordning for kliniske psykologer. Vi vil kort gjengi noen av hovedpunktene i hva som videre skjedde:

I noen grad tilskyndet av den nevnte komitéutredning, oppnevnte Norsk Psykologforening i 1957 et utvalg for å vurdere ønskeligheten av en godkjenningsordning for psykologer (Dyrborgkomitéen). Samme år ble det fra samarbeidskomitéen for psykologforeningene i Norden rettet en henvendelse til Nordisk Råd om å ta opp spørsmålet om felles nordisk arbeidsmarked for psykologer, herunder felles retningslinjer for psykologers taushetsplikt, for beskyttelse av psykologiske hjelpemidler og for deres offentlige autorisasjon. Året etter vedtok Nordisk Råd en rekommanda-

sjon til de nordiske regjeringer om å gå inn for felles lovregler for regulering av psykologers yrkesutøvelse.

Året etter, i 1959, oppnevnte Sosialdepartementet en offentlig komité for å utrede spørsmålet om å innføre en psykologgodkjenning i Norge (Anchersen-komitéen). Denne komitéen avgav sin innstilling først i slutten av 1964, og komitéinnstillingen ble deretter sendt på høring til forskjellige instanser. Saken ble etter dette liggende i dødvannet i flere år i påvente av at de andre nordiske land skulle følge etter med tilsvarende lovforslag. Først i 1969 ble det klart at det ikke var mulig å nå frem til en full nordisk koordinering, og Sosialdepartementet påbegynte arbeidet med å fremme en separat norsk lovproposisjon. Denne ble klar året etter. På grunn av den lange tid som var gått siden den første innstillingen forelå, ble det besluttet å sende saken ut på en ny høringsrunde. Først i april 1972 forelå Sosialdepartementets forslag til ny psykologlov, og først i desember samme år hadde Sosialkomitéen i Stortinget gjort ferdig sin innstilling til Odelstinget. Odelstinget behandlet lovproposisjonen i møte den 30/1 1973, og den 9/3-73 ble loven vedtatt av Kongen i Statsråd. Det ble her besluttet at loven skulle settes i kraft fra 1/10-74. Mellom psykologlovens ikrafttredelse og de første forberedelser er det et tidsrom på 20 år. Men det er også mulig å se på autorisasjonsbestemmelsene for psykoanalytikere i slutten av 30-årene som en forløper til det som senere skjedde.

Den norske psykologlov av 1973 fremstår som en av de første psykologlover som ble vedtatt i Europa. I verdensmålestokk kommer den, som nevnt, et godt stykke ut i rekken.

I forbindelse med psykologlovens behandling i Odelstinget uttalte sosialministeren bl.a.:

«Det er viktig for samfunnet å sørge for at de som arbeider som psykologer – har en grundig utdanning og at de på andre måter er skikket for psykologyrket... Lovfremlegget innebærer at psykologene får høve til å ta syke i kur.»

Den siste del av uttalelsen refererer seg til at det samtidig med det nye lovforslag ble foreslått endringer i Kvakksalverloven av 1936. Det ble foreslått at psykologer på linje med leger og tannleger skal unntas fra visse begrensninger som gjelder å ta syke i kur. Psykologenes sykebehandling skulle ikke lenger henhøre under kvakksalvervirksomhet.

I forbindelse med den nye psykologlov ble det også foretatt en endring i § 364 i Straffeloven av 1902. Denne paragraf lyder nå som følger:

«Med bøter eller med fengsel inntil 3 måneder straffes den, som anvender noe middel eller noen fremgangsmåte, hvorved en annen med sitt samtykke hensettes i hypnotisk tilstand eller avmakt, bevisstløshet eller liknende tilstand. Denne bestemmelse er ikke til hinder for, at en lege eller en psykolog benytter hensettelse i sådan tilstand i vitenskapelig øyemed eller ved sykebehandling.»

Denne lovparagraf peker tilbake på mesmerismen og hypnoseterapiens frembrudd og utbredelse i forrige århundre. I forarbeidene til loven kan

man lese at man spesielt ønsker å hindre frivillig hensettelse i hypnotisk tilstand, siden en motvillig hensettelse vil være en legemsfornærmelse og som sådan rammes av en annen paragraf.

I forarbeidene blir det pekt på at de foreslåtte innskrenkninger når det gjelder bruk av hypnose er mer vidtrekkende enn den nye belgiske straffelov av 1892, idet de setter forbud mot hypnotisering av voksne selv om disse har samtykket til det. I begrunnelsen vises til «den belgiske Lægestands med stor Enstemmighet afgivende Udtalelser, at Hensættelse i hypnotisk Tilstand i seg selv er *sundhetsskadelig* ...»

Påstanden om at hypnose i seg selv er sundhetsskadelig, viser tilbake på offentlige reaksjoner på magnetisørenes virke 100 år tidligere. Påstanden antisiperer tilsvarende holdninger – i alle fall blant enkelte – om psykoanalysens sunnhetsskadelige virkninger. For å nevne bare ett eksempel. I en artikkel av E. Rohde i *T.f.D.n. Lægeforening* for 1917 kan man lese: «Hver og en som har syslet med nevrosene, vet hvilken skade psykoanalysen har gjort og fremdeles gjør.»

Oppsummering: Forbud mot og regulering av psykologiske behandlingsmetoder er ikke noe som spesielt hører hjemme i vår tid, men strekker seg langt bakover i tiden. I et bredt historisk perspektiv kan man på grunnlag av reguleringene snakke om fire forskjellige behandlingsepoker: Først trolldomsepoken med seiding som hjelpemiddel. Dernest demon- og eksorsismeperioden. Dernest den fysikalsk orienterte magnetismeperiode med hypnose som verktøy. Og dernest den psykoanalytiske periode, som innvarsler en psykologisk referanseramme og forståelsesform, som man på sett og vis kan si går over i fremveksten og etableringen av den psykologiske behandlerprofesjon.

De forskjellige perioder står ikke for atskilte intervaller langs en fortløpende tidsdimensjon, men mer som ny forståelse og ny teknologi som har vokst ut og avleiret seg som lag oppå tidligere tiders erkjennelse og forståelse – slik at man på ethvert tidspunkt kan finne eksempler på det helt nye og det helt gamle. Det er ikke vanskelig å finne beskrivelser eller reportasjer fra de helt siste år som viser at det pågår behandlinger etter metoder som er nært knyttet til Mesmers magnetismelære. At demonologien også fremdeles har sine tilhengere og praktikere fikk vi plutselig håndfaste eksempler på i 1978. En kan undre seg over hvorledes disse idéer og metoder i det stille har overlevd de nye fysikalske og psykologiske forståelsesformer som har dominert og gjennomsyret vår kultur de siste 200 år. Går man nærmere inn på disse forhold vil man formodentligvis også kunne finne levende rester av både seiding og trolldomsmedisin!

I forbindelse med demonutdrivelsessaken på Os i 1978 ble det av Statens overlege for psykiatri hevdet at den foretatte behandling var forbudt etter norsk lov, at bare leger og psykologer er gitt tillatelse til, gjennom eksplisitt hjemmel i lov, å kunne ta syke i kur. Selv om overlegens lovfortolkning er nokså tvilsom, er det godt mulig at hans uttalelse i det store og hele dekker en utbredt oppfatning – nemlig at demonbesettelser er såpass

alvorlige tilstander, kanskje endog smittsomme, at bare leger og psykologer har rett til å behandle slike. Hva som i tilfelle fremstår som viktig, er at psykologprofesjonen i Norge i dag blir sett på som et ledd i samfunnets bolverk mot trolldom og hekseri, mot irrasjonelle og ansvarsløse behandlingsmetoder.

Noen avsluttende bemerkninger

I psykologloven av 1973 er det en bestemmelse som trer klart frem. Det er at godkjenning som psykolog er betinget av å ha avlagt embetseksamen i psykologi, og/eller å ha godtgjort på annen måte å inneha den nødvendige faglige kyndighet. En embetseksamen vil tradisjonelt si at en person har ervervet seg de kunnskaper og ferdigheter som er nødvendig for å kunne tre inn i embetsstanden, dvs. å kunne inneha en betrodd stilling i Kongens eller Statens tjeneste.

Sett fra denne synsvinkel kan man si at embetsstudiene ved universitetene har som formål å utdanne og kvalifisere personer for spesielt lojalitetskrevene arbeidsoppgaver innenfor statsstell og forvaltning. Det er snakk om studier som er opprettet og opprettholdt for å tjene statsapparatets interesse.

I beskrivelsen av psykologprofesjonens røtter har vi i første rekke beskjeftiget oss med utviklingen av metoder til hjelp og behandling av enkeltmennesker med mentale lidelser eller problemer. Vi har oppholdt oss ved en tradisjon hvor det er et direkte bytteforhold mellom psykolog og klient, mellom psykologen som tjenestegiver og godtgjøringsmottaker på den ene side, og klienten som tjenestemottaker og godtgjøringsyter på den annen. Psykologens overlevelsesmuligheter innen denne tradisjon vil være betinget av hans evne til å levere tjenester som det er behov for, og av hans evne til å levere tjenester til en konkurransedyktig pris. Fra tjenestemottakerens side vil psykologen være en av flere tjenesteytere han kan søke hjelp hos, og han vil da selvfølgelig vurdere hva han kan regne med å få igjen sett i forhold til hva han selv må ut med. Innen en slik byttemodell vil psykologen være en tjener av de som godtgjør ham for hans tjenester, og hans arbeid vil være forankret i klientens interesser.

Psykologprofesjonen har røtter som går i retning av en slik byttehandel med enkeltmennesker som søker hjelp med individuelle problemer. Dette er på mange måter psykologiprofesjonens folkelige opphav – og som har satt sine spor i behandlingsmetoder og teknologi. Men det må samtidig poengteres at det ikke var disse folkelige røtter som ga støtet til etableringen av en egen universitetseksamen i psykologi.

Universitetenes oppgave er og har vært å ivareta grunnforskning, dvs. å ivareta teoriforankret forskning uten umiddelbar praktisk nytteverdi. Universitetene er den eneste institusjon i vårt samfunn som har den tilstrekkelige autonomi og de tilstrekkelige ressurser til å beskytte og verne om denne type virksomhet.

Universitetene er dessuten tillagt viktige undervisningsoppgaver. Tradisjonelt har disse oppgaver mer gått ut på å hjelpe statsoverhoder og øvrighet med å utdanne embetsmenn og forvaltere, enn å imøtekomme hjelpebehov fra folkets eller almuens side.

En profesjonsutdanning av psykologer innenfor universitetsstrukturen bryter derfor i noen grad med hevdvundne prinsipper. Utdanningen forutsetter at universitetene relativt sett nedprioriterer den rene forskning til fordel for praktisk ferdighetsopplæring, og den forutsetter videre at den praktiske opplæring ikke bare gjelder kunsten å styre, administrere, forvalte og effektivisere samfunns-goder og samfunnsborgere, men også å yte praktisk hjelp til enkeltindivider uten begrunnelse i nasjonale lønnsomhetsbetraktninger.

En psykologisk profesjonsutdanning innen et universitetssystem er en konfliktfylt prosess. Det forutsetter en lydhørhet og åpenhet overfor fagets ikke-akademiske røtter, men samtidig også en identifikasjon med fagets historie innenfor academia. Brytes den første rot kommer man lett i den situasjon professor Schjelderup beskrev på en treffende måte allerede i 1929, hvorledes han med sine akademiske psykologistudier følte seg helt hjelpeløs stilt overfor mennesker som søkte ham for å få hjelp med sine sjelelige vanskeligheter. Brytes den annen rot, vil psykologifaget fort kunne få det sekteriske preg over seg som utmerker fag som ikke har åpne forbindelseslinjer med internasjonal forskning og med faglig aktivitet innen andre fagområder. Faglig utvikling forutsetter åpenhet både overfor den praktiske viten som forvaltes av praktikere, såvel som overfor den allmenne teoretiske viten som springer ut av laboratorier og av systematiske og kontrollerte undersøkelser og eksperimenter.

Et eksempel på påvirkning den første vei, fra praksis til academia, er Schjelderups lærebok i psykologi fra 1927. Boken ble utgitt i tysk oversettelse året etter (*Psychologie*. Berlin & Leipzig: Walter de Gruyter, 1928). Når det gjelder impulser den motsatte vei, fra laboratorie-resultater til praksis, kan nevnes Watsons *The Psychological Care of the Infant and Child*. Boken utkom i New York i 1928, og forelå i norsk oversettelse på Cappelen's Forlag i 1932.

Det er ikke tvil om at psykologer som ønsker å tilby sine tjenester til folk med mentale lidelser og problemer i dag har forholdsvis lett for å få kunder og klienter. Men vårt moderne samfunn åpner likevel små muligheter for individuelle bytteforhold. Gjennom syketrygd og refusjonstakster regulerer samfunnet kostprisen av profesjonelle tjenester, sett fra den hjelpsøkerens side. Det bestemmes sentralt hvilken refusjonstakst som skal gjelde for legers og psykologers tjenester, og gjennom spesialistordninger differensieres endog mellom ulike takster for i og for seg de samme ytelser.

Stilt overfor det moderne samfunns reguleringer har en profesjon små overlevelsesmuligheter med mindre den er vevd inn i og har kontaktflate med sentrale styringsorganer. Som nevnt har psykologprofesjonen visse historiske røtter på dette området.

En annen faktor av betydning for overlevelsesmulighetene er hvorledes psykologenes yrkesorganisasjoner er i stand til å tilpasse seg sosiale endringer og til å påvise psykologprofesjonens nytteverdi innen fellesskapets rammer. Norsk psykologis fremtid er derfor i noen grad et spørsmål om Norsk Psykologforenings evne til å markedsføre psykologtjenester på en tillitvekkende og fremgangsrik måte.

Som nevnt ble verdens første nasjonale psykologforening, *American Psychological Association*, stiftet i 1892. I årene som fulgte ble slike foreninger startet i flere andre land. Det russiske selskap for normal og abnormal psykologi ble stiftet i 1896. Den tyske psykologforening i 1903 og Den italienske psykologforening i 1906. I løpet av 20-årene ble nasjonale psykologforeninger opprettet i Kina (1921), India (1926), Japan (1927), Ungarn (1928) og Argentina (1930).

Da norsk psykologforening ble grunnlagt i 1934, var det allerede opprettet psykologforeninger mange steder, både i Europa og i andre verdensdeler. På stiftelsestidspunktet hadde f.eks. APA allerede et medlemstall på ca. 1800. På den annen side kom den norske foreningsdannelse nokså tidlig sammenlignet med de andre nordiske land, som først fikk nasjonale psykologforeninger i de første årene etter den annen verdenskrig.

Betegnelsen på psykologkongressen som ble avholdt i Paris i 1889, var tidstypisk nok «The First International Congress of Physiological Psychology». Etter denne fulgte nye internasjonale sammenkomster med jevne mellomrom. I forbindelse med den 13. psykologkongress som fant sted i Stockholm i 1951, ble det vedtatt å opprette en internasjonal psykologunion (IUPsyS), hvor nasjonale psykologforeninger kunne opptas som medlemmer. Norsk Psykologforening var blant de 11 foreninger som stod som innbydere og initiativtakere til den nye foreningsdannelse. Unionen har for øyeblikket 45 nasjonale medlemsforeninger spredt over hele verden. I 1982 ble unionen, påny med aktiv norsk medvirkning, opptatt som fullverdig medlem av *International Council of Scientific Unions*.

I internasjonal målestokk er Norsk Psykologforening en liten forening. Dens medlemstall er blitt anslått til 0,6 % av verdens samlede psykologstand. Foreningens styrke er at den har en meget stor andel av norske psykologer som medlemmer. Pr. 1/7-83 var det i Norge 1554 psykologer med offentlig godkjenning, mens Norsk Psykologforening på samme tidspunkt hadde 1390 medlemmer. Når det gjelder medlemskapsandelen finner foreningen seg blant de ledende psykologforeninger i verden.

Oppsummering: Psykologprofesjonen har røtter som går i mange retninger. En rot strekker seg inn i academia. En sidegren til denne rot fører inn i humaniora, en annen til naturvitenskap og en tredje til samfunnsfag. En annen hovedrot strekker seg inn i løsningen av praktiske arbeidsoppgaver. En gren av denne rot peker mot oppgaver definert av statsapparat og maktelite, og har forbindelse med forvaltning og forsvar for etablerte institusjoner og verdier. En annen gren går i retning av folkehelse og løsning av mentale problemer på individuelt, organisasjons- og samfunns-

plan. Det er den siste grenen vi særlig har beskjeftiget oss med siden den utgjør en hjørnestein i svært mange praktiserende psykologers selvforståelse – og siden det er en gren som forbinder moderne psykologisk yrkesutøvelse med virksomhet som har funnet sted i uminnelige tider. På den annen side er det løsningen av oppgaver for samfunnets styrende organer som har gitt grunnlag for en psykologisk *embetseksamen*; og psykologens plass innen helsevesenet som har foranlediget psykologprofesjonens *offentlige* godkjenning.

Det er blitt understreket at disse røtter alle er næringsgivende og kraftgivende, og at det er av betydning at deres interne kommunikasjonssystem holdes åpent. Det er ikke tvil om at de ikke-akademiske røtter kan gi næring til laboratorieforskning, og at de akademiske kan gi impulser i praktisk virksomhet. Nettopp dialogen mellom teori og praksis fremstår som langt viktigere enn at de to absolutt til enhver tid skal forenes og integreres.

Likeledes er det viktig at psykologprofesjonen holder et åpent øye til at i vårt gjennomregulerte, moderne samfunn hjelper det lite å stå på klientens og pasientens side hvis man ikke også samtidig kan vinne forståelse for at man arbeider i pakt med fellesskapets interesser, slik disse interesser er definert og kanalisert gjennom vårt politiske system.

Summarisk og litt forenklet kan en si at psykologien som fag, som forståelsesform og lære, hadde sin fremvekst på 1600-tallet; at psykologien som undervisningsfag begynte å gjøre seg gjeldende på 1700-tallet; og at psykologien som selvstendig vitenskap hadde sitt gjennombrudd på 1800-tallet. Det 20. århundre er i første rekke preget av psykologiens tilsynekomst som egen profesjon.

Når man ser tilbake på psykologiens vekst og utbredelse som yrke over de siste 80 år, blir en slått av at den egentlige nyskapsfase fant sted i det første tiår av vårt århundre. I dette tiår ble fundamentet lagt for klinisk psykologi, for rådgivnings- og skolepsykologi, for arbeids- og industripsykologi. Fra dette tidspunkt har idéer og tanker om psykologiens praktiske anvendelse blitt stadig mer aksentuert og de har spredt seg fra land til land. I dette bildet har Norge i det store og hele befunnet seg mer i utkanten enn i begivenhetenes sentrum. Når dette er sagt, er det likevel grunn til å peke på at norsk psykologi i det 20. århundre har vært fundamentalt internasjonalt orientert og har vist en pragmatisk åpenhet for impulser, særlig fra USA, som har lagt grunnlag for en profesjonsutvikling som ikke står tilbake for den man finner i de andre vesteuropeiske land. Norsk psykologis historie kan, kort sagt, vanskelig beskrives eller forstås uten å sette begivenheter og utviklingslinjer inn i en mellomfolkelig sammenheng.